

รายงานผลการดำเนินงาน 6 เดือน
(สิงหาคม 2545 - มกราคม 2546)

ประวัติศาสตร์ชุมชน โครงสร้างชุมชนและฐานทรัพยากร
พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จัต

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
กรณีลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จัต

เขียนเรียงโดย
ทีมงานวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ

รายงานผลการดำเนินงาน 6 เดือน
(สิงหาคม 2545 - มกราคม 2546)

**ประวัติศาสตร์ชุมชน โครงสร้างชุมชนและฐานทรัพยากร
พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จัด**

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ
กรณีลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จัด

เรียบเรียงโดย
ทีมงานวิจัยโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ

คำนำ

รายงานฐานข้อมูลฉบับนี้ ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดในการศึกษาหลายประการ เพราะฉะนั้น ฐานข้อมูลที่ได้มาจึงเป็นการรายงานกิจกรรมและกระบวนการเก็บข้อมูลของทีมงานวิจัยซึ่งต้องอาศัยการแนะนำ คำปรึกษาจากทีมงานในภาคและส่วนกลางมาเป็นระยะ

ในช่วงเวลา 6 เดือนที่ผ่านมา ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2545 - มกราคม 2546 งานศึกษาชิ้นนี้ได้ข้อมูลทั้งที่เป็นข้อมูลจากทางหน่วยงานราชการ เอกสารมือสอง การจัดเวทีเพื่อหาองค์ความรู้จากชาวบ้านในพื้นที่ตลอดจนเป็นกระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อแนะนำและทำความเข้าใจเรื่องกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับนักวิจัยชาวบ้านเป็นมาก ข้อมูลที่ได้มาจึงสามารถใช้เป็นฐานในการเก็บตกในบางประเด็น และหาความรู้ในเชิงลึกต่อไป ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาที่ต่อเนื่องในการทำงานต่อไป โดยทางทีมงานวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือหวังว่าจะได้เรียนรู้และพัฒนาแนวทางการทำกระบวนการวิจัยอันจะเกิดประโยชน์แก่ภาคประชาชนและบทสรุปสุดท้ายของกระบวนการวิจัยนี้จะได้รับการเผยแพร่ต่อสังคมในวงกว้าง และมีผู้สนใจในประเด็นสิทธิชุมชนศึกษามาร่วมกันหาคำตอบต่อจากงานศึกษาต่อไป

ทีมงานวิจัยได้ร่วมกันจัดทำรายงาน 6 เดือนฉบับนี้เพื่อเป็นการยกกว้างทางความคิดและพัฒนาปรับปรุงแผนการทำงาน บทบาทหน้าที่เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการทำงานในภาคปฏิบัติและเอกสารที่ได้นี้ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของคุณค่าทั้งสิ้นที่เราได้เรียนรู้ร่วมกันในช่วงเวลาที่ผ่านมา

ทีมงานวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ

สารบัญ

ส่วนที่ 1 : รายงานฐานข้อมูล

1. ภาพรวมของการศึกษา 3 กลุ่มน้ำ

1.1 ประวัติศาสตร์และพัฒนาการชุมชน 3 กลุ่มน้ำ	3.
1.2 ภาพรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่ริต	10.
1.3 บริบทและสภาพปัญหา	11.

2. ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

- แผนที่แสดงลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

2.1 สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน	18.

2.2 ฐานทรัพยากร

- แผนที่แสดงฐานทรัพยากร ค. หุบข้าวพวง
- แผนที่แสดงฐานทรัพยากร ค. ปิงโค้ง
- แผนที่แสดงฐานทรัพยากร ค. เมืองงาย
- แผนที่แสดงฐานทรัพยากร ค. เมืองนะ
- แผนที่แสดงฐานทรัพยากร ค. แม่ะ
- แผนที่แสดงฐานทรัพยากร ค. เชียงดาว

26.

2.3 ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

26.

2.4 สภาพปัญหาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

41.

2.5 โครงสร้างกลุ่มและองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

45.

- แผนที่แสดงชุมชนที่มีการจัดการป่าชุมชน
- แผนที่แสดงชุมชนที่มีการจัดการน้ำและเหมืองฝาย
- แผนที่แสดงกลุ่มประเด็นปัญหาที่ดิน

3. ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

3.1 สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

60.

- แผนที่แสดงพื้นที่เป้าหมายระดับอำเภอ : อ. เวียงแหง
- แผนที่แสดงพื้นที่เป้าหมายระดับตำบล : ต. เวียงแหง
- แผนที่แสดงพื้นที่เป้าหมายระดับตำบล : ต. เปียงหลวง
- แผนที่แสดงพื้นที่เป้าหมายระดับตำบล : ต. แสนโ

- แผนที่แสดงของเขตลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน	
3.2 ฐานทรัพยากร	60.
3.3 ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน	62.
3.4 สภาพปัญหาลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน	67.
- แผนที่แสดงกรณีประเด็นปัญหาป่าชุมชนและเหมืองแร่ลิกไนต์	
3.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร : กรณีบ้านแม่แพม	69.
3.6 โครงสร้างกลุ่มและองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน	75.
 4. ลุ่มน้ำแม่วัด	
4.1 สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วัด	80.
- แผนที่แสดงขอบเขตลุ่มน้ำแม่วัด	
4.2 ฐานทรัพยากร	80.
4.3 ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วัด	83.
4.4 สภาพปัญหาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วัด	85.
4.5 โครงสร้างกลุ่มและองค์กรชุมชนในลุ่มน้ำแม่วัดตอนบน	86
- แผนที่แสดงกลุ่มประเด็นปัญหาของป่าชุมชน	
 5. บทสรุป : ปัญหาและข้อดี สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกระบวนการทำงานที่ผ่านมา	96.
6. ภาคผนวก : รายงานประมวลความคิดเห็น	98.

ส่วนที่ 2 : รายงานประชุมที่มวิจัยและรายงานกิจกรรม

คำอธิบายประกอบ

การเขียนรายงานประวัติศาสตร์ชุมชนและพัฒนากลุ่มชน 3 ลุ่มน้ำ

การเขียนรายงานประวัติศาสตร์ชุมชนฉบับนี้เป็นการนำเสนอภาพรวมของทั้ง 3 ลุ่มน้ำ คือ ทั้งลุ่มน้ำปิงตอนบน, ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบนและลุ่มน้ำแม่จิด เพื่อชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของชุมชนกับระบบนิเวศลุ่มน้ำ โดยใช้แนวทางการศึกษาคามแนวทางการศึกษาคามแนวเินเวศวัฒนธรรมและนิเวศการเมือง ซึ่งความสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชน ทุนและรัฐกับทรัพยากร โดยผ่านระยะเวลาเป็นยุคๆ เป็นเวลากว่า 40 ปี อันที่จะยืนยันถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มชนผ่านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า ประเพณี ความเชื่อของกลุ่มคนชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงทางการผลิตและความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรอันเนื่องมาจากโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนและภายนอกชุมชน

การทำประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นกระบวนการปลูกจิตสำนึกร่วมของผู้คนในท้องถิ่นให้เกิดความรู้สึกหวงแหนในทรัพยากรชุมชนลุ่มน้ำ เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชนและนำสิทธิชุมชนไปใช้คัดค้านปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรดิน, น้ำ, ป่า สร้างฐานชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ในที่สุด ด้วยตระหนักถึงความสำคัญในการทำประวัติศาสตร์ชุมชนดังกล่าว จึงทำการจัดเวทีร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วยชาวบ้าน 3 วัย คือ วัยอาวุโส อายุ 55 ปี ขึ้นไป, วัยกลางคน อายุ 26-54 ปีขึ้นไป และวัยหนุ่มสาว อายุ ไม่เกิน 25 ปี การจัดเวทีการเรียนรู้ของชาวบ้านโดยผ่านเรื่องเล่า ความทรงจำและเหตุการณ์ต่างๆ จึงเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ บทเรียน ของชุมชนที่ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ได้มีการบันทึกและเรียบเรียงออกมาเป็นเรื่องราว ขณะเดียวกันก็ต้องค้นคว้าจากตำนาน เอกสารมือสอง เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนลุ่มน้ำกับภายนอกชุมชน ในระยะเวลาเดียวกันได้ครอบคลุมและเห็นบริบทเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรได้ชัดเจนขึ้น

ข้อจำกัดในการทำประวัติศาสตร์ชุมชนที่ผ่านมามีอยู่หลายประการ พอจะสรุปได้ในขณะนี้ คือ

ประการที่ 1. ความเข้าใจร่วมกันในกรอบวิจัยโดยรวมยังกว้าง ไม่มีความชัดเจน มีการเปลี่ยนแปลงความหมายเพื่อสืบหน้าที่โดยตลอดเมื่อเข้าใจอยู่บ้างแล้วจะเริ่มทำในเวลาที่ถูกกำหนดไว้ไม่เพียงพอที่จะทำให้งานออกมาได้อย่างมีคุณภาพ

ประการที่ 2. สืบเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องเวลา การจัดเวทีประวัติศาสตร์แต่ละลุ่มน้ำ จึงทำได้เพียงลุ่มน้ำละ 1 ครั้ง และทำได้ 1-2 ชุมชน ซึ่งยังไม่เพียงพอ ต้องจัดเก็บประวัติ

หนึ่งๆ จะทอดน้ำเข้านาที่มีเจ้าของ 2-3 รายเท่านั้น ปัจจุบันมีฝ่ายขนาดเล็กตามลำน้ำ จำนวน 13 ฝ่าย

3.5.2 การแบ่งพื้นที่ชุมชนในระบบนิเวศห้วยแม่แพม

เนื่องจากชุมชนแม่แพม จะย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยเมื่อผู้นำอาวุโสเสียชีวิต การย้ายครัวเรือนตามลำห้วยแม่แพมและจะมีการปักหลักถิ่นฐานอย่างมั่นคงเมื่อ ปี พ.ศ.2495 จวบจนปัจจุบันจึงมีการแบ่งขอบเขตแต่ละพื้นที่ ในชุมชนอย่างชัดเจน ตามระบบภูมิประเทศ ดังนี้

1. พื้นที่ป่าต้นน้ำ	จำนวน 7,800 ไร่	
2. พื้นที่อนุรักษ์สัตว์ป่า	จำนวน 100 ไร่	
3. พื้นที่ป่าใช้สอย	จำนวน 3,900 ไร่	
4. พื้นที่ทำกิน	จำนวน 3,729 ไร่	
5. พื้นที่ตั้งบ้านเรือน	จำนวน 50 ไร่	
6. พื้นที่โรงเรียน	จำนวน 10 ไร่	
7. พื้นที่วัด	จำนวน 9 ไร่	รวมพื้นที่
8. ป่าช้า	จำนวน 2 ไร่	15,600 ไร่

3.5.3 ระบบการจัดการทรัพยากรที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับจารีตประเพณี ความเชื่อ

ประเพณี ความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผี ความเชื่อเหล่านั้นเป็นพื้นฐานของอำนาจทางศีลธรรมในการกำหนด กฎเกณฑ์ข้อห้ามต่างๆ ที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความเชื่อจึงมีพลังอำนาจควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน เช่น ทำให้บุคคลเจ็บป่วย ทำให้บุคคลเกิดเรื่องไม่ดีหรือคลั่งบ้าคลั่งให้เกิดโชคลาภหรือการหายจากอาการเจ็บป่วย ความเชื่อและพิธีกรรมยังเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับอำนาจ ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่แสดงออกถึงจารีตประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนข้อห้ามที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลหรือชุมชน หากมีการละเมิดเกิดขึ้น บ้านแม่แพมมีประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรในชุมชน ที่สำคัญ ดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับป่าห้วยร้าง (กองมูระโก)

เป็นความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับบริเวณป่าที่เป็นที่ตั้งของวัดร้าง เป็นป่ารกเจิบส้าง ชาวบ้านจะกลัว ไม่กล้าเข้าไปอย่างกราบ ด้วยความเชื่อว่าบริเวณวัดร้างเป็นที่ที่มีผีอาศัยอยู่ ถ้าเข้าไปทำกิจกรรมในบริเวณนั้นไม่จะเป็นการยิงปืนหรือการตัดต้นไม้ เมื่อกลับ

ศาสตร์ร่วมในชุมชนเพิ่มขึ้นทั้ง 3 กลุ่มน้ำ ทำการรวบรวมเอกสารท้องถิ่นเพิ่มเติมและจำเป็นต้องทำการพูดคุยแบบเจาะลึกเพิ่มเติม

ประการที่ 3. การเปลี่ยนแปลงแต่ละยุคยังขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากข้อมูลที่ได้ยังไม่เพียงพอ เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละยุคยังมีน้อย ข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งๆ ที่ 3 กลุ่มน้ำมีลักษณะพิเศษเฉพาะ กล่าวคือเต็มไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์และเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรโดยตรง

ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว ถ้าได้งานรายงานสู่ภาวะการแลกเปลี่ยนทั้งในแต่ละลุ่มน้ำและระหว่างที่มิวิจัยอาจจะเห็นข้อจำกัดอื่นๆ อีก รวมทั้งการปรับปรุงแก้ไขทั้งกระบวนการจัดทำประวัติศาสตร์ชุมชน วิธีการในการแบ่งยุค ประเด็นที่สำคัญและข้อมูลเหตุการณ์ และมีเวลาเพียงพอที่จะจัดทำประวัติศาสตร์ชุมชนให้มีคุณภาพในช่วงเวลา 6 เดือน (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2546) ดังปรากฏในแผนปฏิบัติงาน

1. ประวัติศาสตร์ ฐานทรัพยากร และสภาพปัญหาโดยทั้ง 3 ลุ่มน้ำ

1.1 ประวัติศาสตร์และพัฒนาการชุมชน 3 ลุ่มน้ำ

พัฒนาการความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นกับฐานทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำภาคเหนือตอนบน ชุมชนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นเวลานานนับตั้งแต่มีการเคลื่อนย้ายการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนตามลุ่มน้ำของภาคเหนือตอนบนและลักษณะภูมิเวศน์ของพื้นที่ลุ่มน้ำปิงเป็นป่าและที่สูงถึง 80% ของพื้นที่ทั้งหมด มีที่ราบที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกเพียง 20% เมื่อชุมชนเกิดการขยายตัวจึงเป็นปัจจัยให้แรงบีบคั้นต่อการใช้ที่ดินมากขึ้น และตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีการช่วงชิงการใช้ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับดินป่า เพื่อการครอบครองและใช้ประโยชน์ของคน 3 กลุ่ม คือ ชาวบ้านซึ่งตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนและยังได้อาศัยพึ่งพิงทรัพยากรในการดำรงชีพ กลุ่มนายทุนที่เข้ามาคัดง้างผลประโยชน์สูงสุดจากการใช้ทรัพยากร ทั้งการเกษตรเชิงพาณิชย์ การเก็บค่าไถ่จากที่ดิน รีสอร์ท ฯลฯ และรัฐบาลซึ่งทำหน้าที่จัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากรและโครงการพัฒนาทรัพยากรต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

นอกจากนั้นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ได้ก่อให้เกิดเงื่อนไขและปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อการใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะต้องทำความเข้าใจถึงพัฒนาการการใช้ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะต้องทำความเข้าใจถึงพัฒนาการการใช้ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำ โดยชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ทุน และรัฐ ที่มีอิทธิพลต่อทรัพยากรแต่ละช่วงเวลา โดยแบ่งเป็นยุคสมัย ตลอดช่วงระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา ภายหลังที่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ชุมชนท้องถิ่นกับฐานทรัพยากรจะเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญคือ

- 1) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนในลุ่มน้ำ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร
- 2) ความขัดแย้งจากการช่วงชิงทรัพยากรที่เกิดจากโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า

1.1.1 ยุคตั้งถิ่นฐาน (พ.ศ.2500 - 2510)

แต่เดิมพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณ เป็นเส้นทางติดต่อค้าขายและเส้นทางเดินทัพไปทำสงคราม เช่น ลุ่มน้ำแม่ปิง ลุ่มน้ำแม่แตง แถบอำเภอยางตลาด อำเภอเวียงแหง เคยเป็นเส้นทางเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคราวไปทำสงครามกับพม่า หรือพื้นที่ลุ่มน้ำ

แม่จัต ซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบัน เคยเป็นเมืองโบราณมาก่อน ความตำนานโยนกได้ระงับถึงเหตุการณ์ พ.ศ. 1823 พระเจ้าเม็งราย ได้ยกทัพจากทิวเขานครเงินยวง(เมืองเชียงราย) ไปตีนครทริภุญชัย (เมืองลำพูน)และแวะพักทัพเพื่อสะสมไพร่พล เสบียงอาหาร สร้างค่ายคูบนต้นค้อยแห่งหนึ่งชื่อ เวียงหาวหรือนครป้าว ต่อมาพระเจ้าเม็งราย เสด็จมาครองเมืองนครพิงค์ที่สร้างขึ้นใหม่คือเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน และให้โอรสองค์ที่สามไปครองเมืองป้าว จนกระทั่งสมัยพระเจ้าแสน(พ.ศ.1954-1958)ส่งโอรสองค์ที่ 6 คือพระเจ้าติโลกราชไปครองนครป้าวนับเป็นองค์สุดท้ายที่ครองนครป้าว ถ้านับเวลาการก่อตั้งเมืองป้าว พ.ศ.1823จนถึงปัจจุบันก็มีอายุถึง 723 ปี(สำนักงานอำเภอพร้าว,2545)ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานมากมีการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆเข้ามาเพิ่มขึ้น

ในช่วงนี้ในเขตที่ราบลุ่มหุบเขาของลุ่มน้ำแม่ปิง ลุ่มน้ำแม่จัตและลุ่มน้ำแม่แตง มีประชากรได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจะเต็มพื้นที่ อันเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการเช่น เข้ามาแสวงหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ในเขตอำเภอพร้าวของประชากรจากต่างอำเภอในเมืองเชียงใหม่ แถบอำเภอสันทราย คอยสะเก็ด ซึ่งที่ราบลุ่มน้ำแม่จัตหรือเขตอำเภอพร้าวในปัจจุบันเคยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวลัวะมาก่อนจากการค้นพบกำแพงคูเมือง และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวลัวะ แสดงถึงสภาพที่ราบเหล่านี้เคยเป็นของกลุ่มชนชาติดั้งเดิม ซึ่งเป็นชุมชนร่างที่กลุ่มชุมชนดั้งเดิมได้ย้ายออกไปแล้ว เพราะเกิดภัยธรรมชาติ โรคระบาดหรือภัยสงคราม (อานันท์และมิ่งสรร: 2534,250) หรือบางชุมชนแถบลุ่มน้ำแม่ปิงเกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายแรงงานรับจ้างตัดไม้สัมปทานของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา เมื่อหมดสัมปทานแรงงานเหล่านี้ก็สร้างที่อยู่อาศัยและบุกเบิกที่ทำกินเพิ่ม ส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงคอนบนเป็นพื้นที่ราบแอ่งกระทะมีภูเขาล้อมรอบคิดขายแดนประเทศพม่า ชาวบ้านจะอพยพมาจากอำเภอสะเมิง เพื่อหลบหนีการเก็บภาษีแทนการไม่ถูกเกณฑ์ทหาร จำนวน 4 บาทต่อคน ซึ่งสมัยก่อนถือว่าเป็นจำนวนเงินมิใช่น้อย การหนีภาษีเข้าไปอยู่ในเขตป่าซึ่งเป็นเขตทุรกันดารจึงเป็นการหลบหนีจากการขยายตัวของอำนาจรัฐซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง โดยผนวกเอกภาคเหนือเป็นส่วนหนึ่งของระบบเทศาภิบาล มีรัฐบาลกลางอยู่ที่กรุงเทพ กล่าวโดยสรุปแล้วการอพยพตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือการบุกเบิกที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์แถบที่ราบลุ่มหุบเขาการทำสวนเมี่ยง การเข้าไปรับจ้างสัมปทานตัดไม้ และบางส่วนเพื่อหลบหนีอำนาจรัฐ หรือกรณีบริเวณค้อยหลวงเชียงดาวซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างเทือกเขาผีปันน้ำกับเทือกเขาถนนธงชัย มีการอพยพแรงงานเข้าไปเก็บใบเมี่ยงและทำสวนเมี่ยง ซึ่งแต่เดิมพื้นที่เหล่านี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวลัวะมาก่อน การทำสวนเมี่ยงต้องทำในป่าโดยปลูกต้นเมี่ยงใกล้ต้นไม้ป่า ซึ่งมีความเชื่อว่ารากของต้นไม้ป่าจะถ่ายทอดน้ำและอาหารสู่ต้นเมี่ยง ถ้าบริเวณนั้นไม่มีต้นไม้ป่า ก็จะนำต้นไม้มาปลูกใกล้ต้นเมี่ยง ดังนั้นการทำสวนเมี่ยงจึงเป็นระบบการเกษตรที่ผสมผสานแบบวนเกษตรบางทีเรียกว่า ป่าเมี่ยง(พรชัย,2544) การเข้าไปทำสวนเมี่ยงเป็นเวลานานจนกลายเป็นชุมชนป่าเมี่ยง

ตั้งอยู่กระจายล้อมรอบบริเวณเทือกเขาผีปันน้ำ ทำให้พื้นที่ป่าต้นน้ำได้รับการปกป้องรักษาเป็นอย่างดี

จากที่ราบลุ่มขนาดกลางของกลุ่มน้ำ 3 กลุ่มน้ำ และเป็นที่ตั้งของอำเภอเชียงดาว อำเภอเวียงแหง และอำเภอพร้าว วิธีการผลิตในช่วงการตั้งถิ่นฐานนั้นจึงขึ้นอยู่กับการทำไม้และการพึ่งพิงการเก็บหาของป่า การทำไม้เพื่อสร้างบ้านเรือนโดยเลือกเอาไม้ขนาดกลางไม่เอาไม้ขนาดใหญ่เพราะอุปกรณ์ตัดไม้ของชาวบ้านสมัยนั้นใช้ขวานหรือเลื่อยมือ และใช้เกวียนลากไม้ซึ่งเต็มไปด้วยความยากลำบาก อุปกรณ์เครื่องมือทำไม้ดังกล่าวไม่สามารถทำไม้ขนาดใหญ่ได้ขณะที่ที่นายังมีอยู่อย่างจำกัดขึ้นอยู่กับจำนวนแรงงานของครอบครัวในการหักร้างถางพงเป็นที่ทำกิน โดยที่ชาวบ้านจะเลือก ทำเลที่ทำกินที่ราบลุ่มติดลำน้ำมีสภาพดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกที่ชาวบ้านเรียก "ที่ป่าไผ่หรือป่าซาง"

นอกจากนั้นชุมชนยังต้องร่วมแรงจัดการน้ำโดยสร้างระบบเหมืองฝายเพื่อทดน้ำ ทำนาบางแห่งเป็นที่สูงระบบเหมืองฝายส่งน้ำไปไม่ถึง ชาวบ้านจะปลูกข้าวไร่ทำให้ ชุมชนมีพันธุ์ข้าวหลากหลายเหมาะสมกับสภาพระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำ เช่นข้าวพันธุ์เหมยนอง พันธุ์นางพล พันธุ์เขียวแก้ว เป็นต้น เนื่องจากพันธุ์ข้าวทั้งหมดเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองไม่ต้องใส่ปุ๋ย ฉะนั้นปราบศัตรูพืชจึงไม่มีต้นทุนการผลิตมากนัก

ส่วนชนเผ่า เช่น ลีซู ปกาเกอญอ ลานูนนั้นมักจะอพยพมาอยู่บนพื้นที่สูงซึ่งเป็นต้นน้ำลำธาร จะทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนพื้นที่บางแห่งก็ปรับเป็นนาขั้นบันได ในช่วงนั้นชุมชนชนเผ่ามักจะอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานตามความเชื่อ เช่น เกิดภัยพิบัติ โรคระบาด หรือผู้นำอาวุโสเสียชีวิตลง

เนื่องจากระบบการผลิตโดยทั่วไปยังชีพเป็นส่วนใหญ่ดังนั้นการผลิตจึงต้องอาศัยแรงงานในระบบเครือญาติในรูปแบบการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการเอามือเอากัน การแลกเปลี่ยนแรงงานดังกล่าวจึงสะท้อนถึงความเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันไม่เฉพาะแต่การผลิตเท่านั้นแต่ยังรวมถึงกิจกรรมต่างๆทางวัฒนธรรม สังคมในชุมชนด้วย

การที่ชุมชนในยุคสร้างถิ่นฐาน สร้างแรงกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติน้อย เป็นเพราะจำนวนประชากรยังมีขนาดเล็ก การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดิน น้ำ ป่า รวมทั้งการผลิตจึงเป็นเพื่อการยังชีพเป็นหลัก อีกทั้งอำนาจจากภายนอกรัฐและทุนไม่เข้ามามีผลกระทบต่อชุมชนมากนัก ทั้งๆที่ช่วงเวลาดังกล่าวมีการประกาศ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติปี พ.ศ.2507 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และกฎหมายป่าไม้ดังกล่าวทำให้ทรัพยากรป่าไม้กลายเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐและให้อำนาจรัฐเข้าไปจัดการทรัพยากรธรรมชาติแต่เพียงผู้เดียว การที่กฎหมายป่าไม้ยังไม่ส่งผลต่อการปฏิบัติในพื้นที่ลุ่มน้ำ 3 กลุ่มน้ำ อาจเป็นเพราะพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นพื้นที่ชายขอบอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจ ชุมชนจึงดำรงอยู่ค่อนข้างอิสระและสามารถควบคุมจัดการทรัพยากรได้อย่างเต็มที่

1.1.2 ยุคทำไม้เถื่อน (พ.ศ. 2510 -2529)

ในช่วงนี้โครงสร้างอำนาจของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่อยู่บนฐานของกฎเกณฑ์ประเพณีและระบบเครือญาติ มาสู่การจัดตั้งหมู่บ้าน มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนันขึ้น เพื่อรองรับการขยายอำนาจรัฐมากขึ้นและขณะเดียวกันรัฐได้ขยายอำนาจจากการจัดการทรัพยากรของป่าชุมชนนับตั้งแต่การประกาศให้ป่าไม้เป็นของรัฐในลุ่มน้ำแม่ปิงมีการประกาศป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2516 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว พ.ศ. 2521 และในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงกรมป่าไม้เขตป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว พ.ศ. 2514 และประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว พ.ศ. 2526 ขณะเดียวกันกับการเร่งประกาศป่าสงวนแห่งชาติ รัฐก็ยังให้ออกชนได้สัมปทานเป็นหลัก และเข้าใจว่ารัฐสงวนป่าไม้ไว้ให้ออกชนสัมปทานเป็นหลักและเข้าใจว่ารัฐสงวนเฉพาะต้นไม้เท่านั้น ไม่ได้หวงที่ดินในเขตป่า ดังนั้นหลังจากมีการตัดต้นไม้เสร็จ ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงก็หลั่งไหลเข้าไปจับจองพื้นที่ป่าสงวน ขณะเดียวกันในลุ่มน้ำแม่จัด ลุ่มน้ำแม่ปิง มีขบวนการลักลอบตัดไม้เถื่อนของกลุ่มอิทธิพลที่มีข้าราชการบางคนหนุนหลังจนทำให้ป่าไม้บริเวณลุ่มน้ำแม่จัดเสื่อมโทรมและเกิดภาวะแห้งแล้งตามมา ทั้งนี้เป็นผลจากสังคมภายนอกที่มีความต้องการในการใช้ไม้เพิ่มขึ้นและมีการรับซื้อไม้จากชาวบ้านไปขาย ซึ่งก่อนการขยายตัวของการผลิตเชิงพาณิชย์ทำให้ชาวบ้านหันมาแสวงหารายได้จากการทำไม้เถื่อนตามความเข้าใจของชาวบ้านการทำไม้เถื่อนของเขาไม่ได้ถือว่าเป็นการทำลายป่าเพราะว่าชาวบ้านจะเลือกตัดต้นไม้เฉพาะไม้สัก ส่วนไม้ชนิดอื่นๆ ไม่ต้องตัดขายทำให้ป่ายังคงสภาพอยู่ และชาวบ้านไม่ตัดไม้ในเขตต้นน้ำ ต่างจากนายทุนจากภายนอก จะมีการตัดไม้มีค่าทุกชนิด หรือกลุ่มบริษัทที่ทำโรงปัมในยาสูบลุ่มน้ำแม่ปิงจะใช้ไม้พืชมปมใบยาเป็นจำนวนมากทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้น

รัฐยังใช้อำนาจในการกำหนดโครงการทำสวนป่าโดยไม่เปิดให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการโครงการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อป่าไม้ในชุมชนเป็นอย่างมากกรณีหมู่บ้านแม่ป้าง ลุ่มน้ำแม่ปิง พ.ศ. 2527 กรณีหมู่บ้านแม่ป้าง ลุ่มน้ำแม่ปิง พ.ศ. 2527 ชาวบ้านได้รวมตัวกันคัดค้านโครงการทำสวนป่า โดยมีกลุ่มคนนอกหมู่บ้านรับเหมาช่วงจากกรมป่าไม้ วิธีทำสวนป่าจะเคลียร์พื้นที่ป่าเดิม แล้วปลูกต้นไม้เป็นแถวขึ้นใหม่ ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าเป็นวิธีการทำลายป่าอย่างรุนแรงกว่าการตัดไม้เถื่อนเสียอีก

การตัดไม้เถื่อนได้ลดลงเมื่อมีการตัดถนนเข้าไปในชุมชนทำให้ชุมชนสามารถติดต่อกับภายนอกได้สะดวกขึ้น ชาวบ้านหันมาปลูกพืชพาณิชย์กันมากขึ้น

1.1.3 ยุคการแย่งชิงทรัพยากรในชุมชน (พ.ศ. 2530-2539)

ภายใต้นโยบายการส่งเสริมผลิตผลการเกษตรเพื่อการตลาด มีการปลูกพืชพาณิชย์หลังฤดูการเก็บเกี่ยว เช่น ถั่วเหลือง หอม กระเทียม หรือเกษตรแบบพันธสัญญา เช่น ข้าวโพดฝักอ่อน ชุมชนตามลุ่มน้ำ 3 ลุ่มน้ำ ยังปรับปรุงระบบชลประทานเพื่อให้มีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกตลอดปี เช่น ปรับเปลี่ยนจากฝายไม้เป็นฝายคอนกรีต สร้างอ่างเก็บน้ำ การส่ง

เสริมการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ทำให้ชาวบ้านเข้าไปขยายพื้นที่เพาะปลูกในบริเวณป่าสงวนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังขยายดินเชื่อให้กับเกษตรกรโดยให้เกษตรกรโดยให้เกษตรกรรวมกลุ่มเป็นกลุ่มลูกค้าสหกรณ์ ลูกค้า ธกส. ทำให้ชาวบ้านที่ปลูกพืชพาณิชย์รู้จักการเป็นหนี้ และเป็นหนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

จากการรับกาส่งเสริมการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ทำให้สายพันธุ์พื้นเมืองที่มีอยู่เดิมหายไปจากชุมชนและมีสายพันธุ์ใหม่เข้ามาแทนที่ เช่น ข้าวเหนียวพันธุ์ กข. 6 , ถั่วเหลือง, ส่วนชาวเขาที่อยู่พื้นที่บนดอยจะปลูกพืชผักที่ชอบอากาศเย็น เช่น ผักกาด กะหล่ำปลี แครอท บล็อกเคอรี่ มีการใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เพิ่มมากขึ้นจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้ลำน้ำปนเปื้อนสารเคมี ดินเสื่อมคุณภาพและเกิดโรคแมลงระบาด กล่าวโดยสรุปการส่งเสริมปลูกพืชพาณิชย์ ส่งผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรในชุมชน เป็นต้นว่า การเข้าบุกเบิกเพื่อที่ดินทำกินในเขตป่า ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลง เกิดการแย่งชิงน้ำเพื่อการเกษตรระหว่างชุมชนที่ลุ่มน้ำแม่งัดจนเกิดความขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำกับคนที่อยู่ปลายน้ำ

ในการแย่งชิงทรัพยากรในลุ่มน้ำ จนกลายเป็นความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนนั้นมีพื้นฐานจากนโยบายของรัฐต่อการจัดการทรัพยากรที่มุ่งเน้นไปที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกและปล่อยให้ภาคเกษตรกรรมอยู่ ตามยถากรรม ปล่อยให้ภาคเอกชนที่อยู่นอกเขตป่ามีอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้น และมีโอกาสเข้าถึงการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรป่าลดการเข้าถึงทรัพยากรป่าไม้ของคนจนทั้งหลาย ที่ได้พึ่งพาทรัพยากรป่าไม้มาตลอด และผลักดันคนจนที่อยู่ในเขตป่าให้ตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า

นโยบายการเลือกปฏิบัติของรัฐที่ด้านหนึ่งขยายอำนาจเข้าไปจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์เอื้อให้กลุ่มที่มีอำนาจทุนธุรกิจเอกชนเข้าไปใช้ประโยชน์ อีกด้านหนึ่งกลับเข้มงวดกวดขันการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านในชุมชนในเขตป่า

ผลของนโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรระหว่าง 4 ฝ่ายด้วยกันคือ รัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้มีอำนาจ ทุนเอกชน ชุมชนและชาวบ้านกลุ่มต่างๆในชุมชน ซึ่งปรากฏเป็นปัญหาใหญ่ๆ 4 ลักษณะคือ ลักษณะแรก รัฐพยายามยึดทรัพยากรคืนจากชาวบ้านโดยอ้างว่าเพื่อการอนุรักษ์และไม่ยอมรับสิทธิการใช้ป่าตามประเพณีของชาวบ้าน ลักษณะที่สอง กลุ่มที่มีอำนาจทุนธุรกิจเอกชนได้รับการสนับสนุนจากรัฐใช้อำนาจอิทธิพลปิดกั้นสิทธิการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านที่มีอยู่เดิม และเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยมิชอบหาประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน ลักษณะที่สามการละเมิดสิทธิการใช้ทรัพยากรระหว่างชุมชน เพราะรัฐไม่ยอมรับอำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชน ลักษณะที่สี่การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างกลุ่มคนต่างๆในชุมชนทั้งที่มีฐานะแตกต่างกันและความขัดแย้งกันในการรักษาผลประโยชน์ของชุมชน ลักษณะทั้ง 4 นี้ได้สร้างแรงกดดันต่อการใช้ป่า ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้น (ฉลาดชาย,อานันท์และสันติธา,2536)

กรณีลุ่มน้ำแม่ปิง ลุ่มน้ำแม่จัด มีการเข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไรของกลุ่มทุนจากภายนอกในช่วงเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ ซึ่งมีพื้นที่หลายแห่ง กลุ่มทุนได้เข้าไปซื้อที่ดินในเขตป่าที่สาธารณะที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน และในช่วงปี พ.ศ.2533-2534 โดยการสนับสนุนงบประมาณจากธนาคารโลกในวงเงินหลายพันล้านบาท ให้มีการเร่งรัดออกโฉนดที่ดิน โดยมีการปรับปรุงขั้นตอนการออกโฉนดให้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น เรียกว่า การเร่งรัดออกโฉนดที่ดินโดยวิธีการเดินสำรวจ ภายใต้โครงการเร่งรัดออกโฉนดที่ดินดังกล่าวกลายเป็นช่องว่างให้เกิดขบวนการการเก็งกำไรจากการซื้อขายที่ดินร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐและผู้นำท้องถิ่นบางส่วนทำการเร่งรัดออกโฉนดในที่ดินที่ป่าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยมิชอบ บางแห่งมีการสร้างรีสอร์ท ล้อมรั้ว ปิดกั้นไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การที่รัฐประกาศเขตอนุรักษ์ทับที่ทำกินของชาวบ้านก็เช่นกัน พื้นที่ 3 ลุ่มน้ำเต็มไปด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา พ.ศ.2532 ครอบคลุมลุ่มน้ำแม่ปิง ลุ่มน้ำแม่จัด และอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง พ.ศ.2538 ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

ส่วนหนึ่งของการขยายเขตอนุรักษ์ของรัฐ สืบเนื่องมาจากปี พ.ศ.2532 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่ภาคใต้ทำให้น้ำป่าพัดพาเอาดิน ท่อนซุง บนเขาทำลายชีวิต บ้านเรือน ไร่นา เป็นจำนวนมากจนเกิดแรงกดดันต่อประสิทธิภาพการควบคุมจัดการป่าของกรมป่าสงวนผลให้รัฐบาลสมัยนั้นประกาศปิดสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ และหันกลับมาเน้นนโยบายการอนุรักษ์แทนโดยการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นจนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนชาวบ้านในเขตป่า

ภายใต้กระแสความขัดแย้ง จากการแย่งชิงทรัพยากรอันเนื่องมาจากนโยบายรัฐได้ก่อให้เกิดการต่อสู้คัดค้านของชาวบ้านตามพื้นที่ต่างๆในภาคเหนือตอนบนไม่ว่าจะเป็นการคัดค้านสัมปทานป่าการเช่าที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมเพื่อทำสวนป่า ทำที่พักรีสอร์ท การจัดการชุมชนเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาค่าการอพยพคนออกจากป่า การจับกุมชาวบ้านที่ทำไร่ ในเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งการคัดค้านนโยบายของรัฐนี้ ชาวบ้านได้มีการรวมตัวจัดตั้งองค์กรในชุมชนและรวมกันเป็นเครือข่าย เช่น คณะกรรมการเกษตรกรภาคเหนือ(คกน.) เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือซึ่งทำการเคลื่อนไหวเรียกร้อง พ.ร.บ.ป่าชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 โดยการนำเสนอร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชนต่อสภาผู้แทนราษฎรมีหลักการสำคัญ คือ การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนหลายฝ่ายในการดูแลจัดการป่าและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถกำหนดแนวทางการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนโดยสอดคล้องกับวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละท้องถิ่น มีการตรวจสอบดูแลจากคณะกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนจากภาครัฐและประชาชน

1.1.4 ยุทธธรรมบุญฉบับประชาชน(พ.ศ.2540-2546)

ยุคนี้เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ เงินทุนไหลออกต่างประเทศสถานบันส่วนมากถูกปิดที่เหลือน้อยเต็มไปด้วยหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ หรือหนี้เน่า ทรัพย์สินค้ำประกันเงินกู้ที่เป็นที่ดินเอกชนจำนวนมากหลุดมือเป็นของธนาคาร ที่ดินเหล่านี้ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าไม่ได้ทำการผลิตใดๆ การผลิตในช่วงนี้โดยเฉพาะการทำนาประสบกับปัญหาหอยเชอรี่ระบาดกัดกินต้นข้าวที่เขตลุ่มน้ำแม่จืด เกษตรกรแก้ไขปัญหาโดยใช้สารเคมีฆ่าหอยเชอรี่ซึ่งนอกจากจะฆ่าหอยเชอรี่แล้วยังทำให้กุ้งปู ปลาที่มีอยู่ตามธรรมชาติตายหมดจนเกิดภาวะขาดแคลน ขณะที่ลุ่มน้ำแม่ปิงและลุ่มน้ำแม่แตงมีการเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นไม่ว่าจะเป็นปลูกมันฝรั่ง ปลูกพริกหยวก การทำนาทุ่งก้ามกราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายพื้นที่ทำสวนส้ม ซึ่งมีนายทุนจากภายนอก ชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามากว้านซื้อที่ดินแปลงใหญ่เพื่อปลูกส้มตามพื้นที่ลุ่มน้ำที่ยังมีน้ำอุดมสมบูรณ์ สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรเชิงพาณิชย์เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากเพราะทำให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติปนเปื้อน มีมลภาวะและผลกระทบอีกประการหนึ่งคือ ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างทุนกับชาวบ้านการเข้าไปยึดเอาที่ป่า ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์มาทำสวนส้ม

ที่ประชาชนในสังคมไทยได้มีส่วนร่วมในการผลักดันรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนปี พ.ศ.2540นับเป็นกฎหมายสูงสุดที่ให้การรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณวัตถุ และเป็นเงื่อนไขให้ชาวบ้านรวมทั้งชาวบ้านลุ่มน้ำแม่ปิงร่วมกันนำรายชื่อ 50,000 รายชื่อเสนอร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนสู่การพิจารณาในสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นการเสนอร่างพ.ร.บ.ป่าชุมชนจึงเป็นการเคลื่อนไหวให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้านสิทธิชุมชน การกระจายอำนาจในการจัดการป่าชุมชนสู่ท้องถิ่น และมีส่วนคลี่คลายปัญหาทรัพยากร ดิน น้ำป่าและการพัฒนาลุ่มน้ำของรัฐได้ส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรในชุมชนที่ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เช่น โครงการฝายยางที่ลุ่มน้ำแม่ปิง อำเภอเชียงดาว โครงการขุดเหมืองลิกไนต์ที่ลุ่มน้ำแดง อำเภอเวียงแหง ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่จากการสำรวจเบื้องต้นอย่างน้อย จำนวน 20 ล้านตันและใช้เวลาขุด20ปีเพื่อนำถ่านหินไปใช้ในโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปางในระยะทางขนส่ง 300 กิโลเมตร ซึ่งโครงการเหมืองถ่านหินนี้ ยังไม่มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทั้งอำเภอเวียงแหงก่อนการตัดสินใจดำเนินโครงการขณะเดียวกันชาวบ้านเกิดความตระหนักต่อผลกระทบจากโครงการฯได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มเครือข่ายทำการรณรงค์คัดค้านโครงการเหมืองลิกไนต์ดังกล่าว

1.2 ภาพรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบน และแม่จัด

ลุ่มน้ำในประเทศไทย มีทั้งหมด 25 ลุ่มน้ำขนาดใหญ่ ตั้งแต่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย หล่อเลี้ยงชุมชนตั้งแต่ภาคเหนือ ปิง วัง ยมและน่านไปจนถึงที่ราบภาคกลาง กรุงเทพฯ จรดอ่าวไทย

ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือมี 3 ลุ่มน้ำขนาดใหญ่ ทางอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไหลลงสู่สาละวิน ทางด้านทิศเหนือสุดของประเทศ ได้แก่ลุ่มน้ำแม่ฝาง ลุ่มน้ำแม่กก ลุ่มน้ำแม่ลาว แนวสันเขาผีปันน้ำ ไหลลงสู่ลุ่มน้ำโขง ในส่วนของลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน มีต้นกำเนิดมาจากชายแดนไทย - พม่า มีต้นเขาดนแรงชัยที่เรียกว่า "คอยถั่วย" ซึ่งน้ำไหลไปทางทิศตะวันออกเป็นต้นกำเนิดของลุ่มน้ำแม่ปิง แต่หากไหลไปทางทิศตะวันตกเป็นต้นกำเนิดของลุ่มน้ำแม่แตง โดยไหลผ่านอำเภอเวียงแหง ผ่านอำเภอแม่แตง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูฝนปริมาณน้ำของสายน้ำแม่แตงมีปริมาณมาก เนื่องจากศักยภาพการกักเก็บน้ำของฝายชลประทานที่หล่อเลี้ยงอำเภอเมืองเชียงใหม่ มีจำกัดต่อปริมาณของการรองรับน้ำ ลุ่มน้ำสำคัญอีกแห่งหนึ่งคือ ลุ่มน้ำแม่จัด

ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ประกอบด้วยลุ่มน้ำย่อย ดังนี้

1.2.1 ลุ่มน้ำแม่แตง มีพื้นที่ประมาณ 1,059,231 ไร่ หรือ 1,694.5 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย ลุ่มน้ำย่อย หรือลำห้วยต่างๆ ได้แก่ ลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน ห้วยนายาว แม่หาด นามน ห้วยหก แม่เตาะ ห้วยฮ้องจู้และแม่ลาด ที่มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาบริเวณชายแดนไทย - พม่า ลักษณะลุ่มน้ำจะมีภูเขาขนาดสองข้าง สายน้ำแม่แตง ไหลผ่านหุบเขาจากเหนือจรดใต้ ผ่านแอ่งหรือกระทะที่มีพื้นที่ราบสองฝั่งลำน้ำแม่แตง บริเวณอำเภอเวียงแหง มีประชากรที่อาศัยอยู่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลเปียงหลวง แสนโพน เมืองแหงประมาณ 48,000 คน ซึ่งรวมไปถึงพื้นที่ปกครองของตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว ที่มีน้ำแม่แตงไหลผ่าน

1.2.2 ลุ่มน้ำแม่จัด มีพื้นที่ประมาณ 809,237.5 ไร่ หรือ 1,294.78 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยลุ่มน้ำย่อยหรือลำห้วยต่างๆ ได้แก่ ลุ่มน้ำแม่จัดตอนบน น้ำแม่โก้น น้ำแม่แวน น้ำแม่สะลวม น้ำแม่ธาตุและน้ำแม่ขอต ที่มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาสันปันน้ำ ทางด้านทิศเหนือติดกับลุ่มน้ำแม่ฝาง ลุ่มน้ำแม่สรวยและลุ่มน้ำแม่ลาว มีภูเขาสูงที่เรียกว่า สันปันน้ำขนาดสองข้าง น้ำแม่จัดไหลผ่านแอ่งที่ราบอำเภอพร้าว เข้าสู่ลำน้ำแม่แตง ไหลลงสู่ลำน้ำแม่ปิง ใกล้กับบริเวณที่น้ำแม่แตงมาบรรจบน้ำแม่ปิงเช่นเดียวกัน มีประชากรอาศัยอยู่แม่จัด 65,000 คน ใน 11 ตำบล ได้แก่ ตำบลเวียง หุ่นหลวง เขื่อนผาก บ้านโป่ง น้ำแพร่ โหล่งขอต แม่แวน ป่าโหนด ป่าดุ่ม แม่ปิงและสันทราย

1.2.3 สุ่มน้ำแม่ปิง มีพื้นที่ประมาณ 1,262,006.2 ไร่ หรือ 2,019.21 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยลำน้ำย่อย หรือลำห้วยต่างๆ ได้แก่ สุ่มน้ำแม่เกียง แม่ละเหือ ห้วยหก น้ำซุ่ม แม่ก่อน ห้วยทรายขาว แม่จา น้ำแม่งาย แม่ฮ้อน แม่ป๋าม (เป็นลำน้ำสาขาที่มีพื้นที่กว้างที่สุด) แม่หลุ แม่กะ แม่เตาะ - แม่จอน สบฮ้อ แม่ละ แม่ซ้าย แม่แม่ และแก่งปันเต้า มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาบริเวณชายแดนไทย - พม่า บริเวณเดียวกับลำน้ำแม่แตง ลักษณะลำน้ำจะมีภูเขาสูงชันบางสองข้างเช่นเดียวกัน สายน้ำแม่ปิงไหลผ่านจากหุบเขา จากเหนือลงใต้ และหักโค้งมาทางด้านทิศตะวันออกบริเวณบ้านปิงโค้ง มีประชากรอาศัยอยู่ใน 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลเมืองนะ ตำบลข้าวพอง เมืองงาย ปิงโค้ง เชียงดาวและแม่ละ ประมาณ 84,000 คน

1.3 บริบทและสภาพปัญหาของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน แม่แตงตอนบนและแม่จิด

1.3.1 ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

1.3.1.1 ทรัพยากรป่าไม้ /การจัดการป่าชุมชน

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ร้อยละ 76 ของพื้นที่ทั้งหมด ปกคลุมไปด้วยผืนป่าชนิดต่างๆ และพื้นที่ส่วนใหญ่ได้รับการประกาศให้เป็นป่าอนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติศรีลานนา อุทยานแห่งชาติเชียงดาว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว และป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว และกรมป่าไม้ได้ประกาศให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ป่าต้นน้ำชั้น 1 A ประเด็นปัญหาคือ การประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวบ้านชุมชนท้องถิ่น 6 ตำบล 72 หมู่บ้านรวมประชากรประมาณ 80,000 กว่าคน ซึ่งมีทั้งชาวไทยพื้นราบและชนเผ่าต่างๆ ขาดโอกาสที่จะเข้าไปดูแลรักษา พื้นฟูและใช้ประโยชน์ จากพื้นที่ป่าเขาดังอดีตที่ผ่านมา และการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์นี้ยังก่อให้เกิดปัญหา พื้นที่ป่าอนุรักษ์ทับซ้อนที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ป่าใช้สอยของชาวบ้าน

โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษานี้ มุ่งเน้นที่จะให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรป่าไม้นี้ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิ โดยผ่านสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่นการจัดการป่าในส่วนที่รัฐ รับผิดชอบและการจัดการป่าชุมชน ตามเจตนารมณ์ของร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน (ฉบับประชาชน) เป็นต้น

1.3.1.2 ทรัพยากรน้ำและการจัดการเหมืองฝาย

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้นกำเนิดของสายน้ำแม่ปิง ที่มีลำน้ำสาขา ลำห้วยต่างๆ ไหลมารวมกัน ตั้งแต่ตำบลเมืองนะ ตำบลข้าวพอง

เมืองงาย ปิงโค้ง เชียงดาวและแม่ปะ และจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้รู้ว่า พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนนี้ เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิมมาแล้วกว่า 700 -800 ปี ซึ่งชุมชนดั้งเดิมเหล่านี้ ได้ยึดอาชีพทำการเกษตรถั่วคือ มีการทำนาข้าวเหนียวและการปลูกพืช ผัก ผลไม้อื่นๆ เพื่อบริโภคเอง เป็นหลัก ได้มีการจัดการทรัพยากรน้ำในระบบเหมืองฝาย เพื่อตอบสนองการใช้ น้ำ ทั้งเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ในปัจจุบันพบว่า การจัดการทรัพยากรน้ำในระบบเหมืองฝายดังกล่าวนี้ ยังมีการใช้กันอยู่และกำลังประสบกับปัญหารูปแบบการจัดการน้ำ ในลักษณะของฝายฝายคอนกรีต เชื่อนขนาดใหญ่ และโครงการผันน้ำ ประกอบกับการขยายตัวของระบบการเกษตร ที่มุ่งเน้นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น สวนส้ม ปอแก้ว ทำให้การขยายตัวความต้องการในการนำน้ำมากขึ้น

ปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำและเหมืองฝาย ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน กำลังกลายเป็นประเด็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างโครงการพัฒนาของรัฐ ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมและกลุ่มทุนที่มีการผลิตรายได้สูง ซึ่งรวมไปถึงปัญหาการที่เหมืองฝายขาดการให้การสนับสนุนจากภาครัฐ มีหน้าข้าววัดอุทิศที่นำมาใช้ในการทำเหมืองฝาย เช่น หิน ทราย และไม้หลักฝาย คณะกรรมการเหมืองฝายและกลุ่มผู้ใช้ น้ำ ก็ไม่สามารถที่จะจัดหาเองได้ เนื่องจากทรัพยากรดังกล่าว ถูกกำหนดให้อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ประเด็นของการศึกษาวิจัยฯ เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและเหมืองฝายนี้ ก็คือ ให้องค์กรชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใช้ น้ำและเหมืองฝาย ได้เรียนรู้สิทธิในการจัดการทรัพยากรน้ำ ภายใต้สถานการณ์ใหม่ที่กรมทรัพยากรน้ำ ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) กำลังจะนำโครงการพัฒนาต่างๆ มาสู่พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงโดยละเลยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นต้น

1.3.1.3 การอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน เป็นต้นกำเนิดของสายน้ำแม่ปิงตั้งแต่บริเวณรอยต่อของเทือกเขาสันปันน้ำ ถนนงาช้าง ระหว่างชายแดนไทย - พม่า จากบ้านขุนน้ำปิง (เจียจันทร์) ตำบลเมืองนะ ไปจนถึงบ้านแก่งปันเต้า ตำบลแม่ปะ ระยะทางประมาณ 97 กิโลเมตร มีชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอาศัยและทำกินอยู่พื้นที่สองฝั่งลำน้ำแม่ปิง 28 หมู่บ้าน ประชากรประมาณ 40,000 คน ในอดีตชุมชนเหล่านี้ได้พึ่งพาอาศัยสายน้ำปิงและทรัพยากรที่มีชีวิต กุ้ง หอย ปู ปลา พืช ผัก ผลไม้ และทรัพยากรอื่นๆ เช่น กวาด หิน ดิน ทราย เป็นฐานทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต ตลอดถึงการใช้อย่างยั่งยืนเพื่อพิชิตกรรมในงานเทศกาลต่างๆ เช่น งานลอยกระทง ขนทรายเข้าวัดในงานเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น

แต่ปัจจุบัน สายน้ำแม่ปิงและชุมชนสองฝั่งกำลังประสบกับปัญหานอกจากการเปลี่ยนแปลงทั้งปริมาณและคุณภาพของสายน้ำปิงแล้ว ยังพบว่า ทรัพยากรกุ้ง หอย ปู ปลา ถูกทำลายไป และมีปัญหาการที่มิกกลุ่มทุนมาบุกรุกถือครองที่ดินสองฝั่งลำน้ำ ตลอดถึงการสัมปทาน

ชุดหิน ดิน ทวาย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหากับชาวบ้านเช่น การขาดโอกาสที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในลำน้ำดังกล่าว

โครงการวิจัยนี้ ต้องการให้ชาวบ้านใน 28 หมู่บ้าน 6 ตำบลที่อาศัยอยู่พื้นที่สองฝั่งลำน้ำแม่ปิง ได้เรียนรู้สิทธิชุมชน โดยผ่านสถานการณ์ปัญหา เช่น การปกป้อง ดูแลรักษาแม่น้ำและทรัพยากรในแม่น้ำ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมไปถึงการรักษาพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นสมบัติของชุมชนพื้นที่สองฝั่งลำน้ำ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ พื้นฟู และใช้ประโยชน์จากสายน้ำแม่ปิงอย่างยั่งยืน สามารถรองรับวิถีชีวิตอันดีงามของท้องถิ่นได้ ตลอดถึงการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

1.3.1.4 ทรัพยากรที่ดิน การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ในอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงต่ำ สลับซับซ้อน ร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่ราบสองฝั่งลำน้ำ ลำน้ำและหุบเขา ที่ดินถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีค่าและเป็นปัจจัยหลักสำหรับการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น โดยใช้ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกินเพื่อการเพาะปลูกและที่ดินเพื่อประโยชน์ทางสาธารณะอื่นๆ เช่น เป็นพื้นที่ใช้สอยของชาวบ้าน

ในปัจจุบันปัญหาที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ (1) การถือครองที่ดินอย่างไม่เป็นธรรม เช่น กลุ่มนายทุน ซื้อขายที่ดินเพื่อเก็งกำไร ทำให้ชาวบ้านที่ยากจนขาดโอกาสที่จะใช้ประโยชน์จากที่ดิน (2) ปัญหาการที่กรมป่าไม้ ประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทับที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยและพื้นที่สาธารณะของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังพบว่า การใช้ประโยชน์จากที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ยังก่อให้เกิดปัญหาการชะล้าง การพังทลายของหน้าดิน จึงเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืน

โครงการวิจัยนี้ ต้องการที่จะให้กลุ่ม องค์กรชาวบ้านที่มีความสนใจเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรที่ดิน ทั้งเรื่องการถือครองการใช้ประโยชน์ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนผ่านสถานการณ์ปัญหาที่ดินดังกล่าว

1.3.1.5 แผนการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

สำนักงานคณะกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) เดิม ร่วมกับกรมชลประทานได้ทำการจัดจ้างบริษัทที่ปรึกษาเอกชน ทำการศึกษาและวางแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน (ปัจจุบันเป็นกรมทรัพยากรน้ำ ขึ้นอยู่กับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ปัญหาที่คือ แผนการจัดการทรัพยากรน้ำดังกล่าวนั้น

- 1) ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

- 2) แนวทางในการพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนการจัดการนั้น ไม่ได้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง (เป็นการเอาข้อมูลเก่ามารวมกันจัดทำแผน)
- 3) แผนการจัดการนั้น ยังตอบสนองเงื่อนไขเงินกู้ของธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ โครงการผันน้ำ เขื่อนขนาดใหญ่ การถ่ายโอนการแปรรูป การจัดเก็บค่าคืนทุน และการจัดเก็บค่าน้ำจากภาคเกษตรกรรม เป็นต้น
- 4) แผนการจัดการดังกล่าว ยังละเลยองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและทำลายรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำ ในลักษณะเหมืองฝายขององค์กรชาวบ้านที่สืบทอดกันมานาน เป็นต้น

โครงการวิจัยนี้ ต้องการที่จะให้กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำ และองค์กรชาวบ้านเหมืองฝายต่างๆ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่น ผ่านสถานการณ์แผนงานและโครงการต่างๆ ของแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนของกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรน้ำ

1.3.2 พื้นที่ลุ่มน้ำแม่แดงตอนบน

1.3.2.1 ทรัพยากรป่าไม้ /การจัดการป่าชุมชน

โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษาได้ มุ่งเน้นที่จะให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิ โดยผ่านสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่นการจัดการป่าในส่วนที่รัฐ รับผิดชอบและการจัดการป่าชุมชน ตามเจตนารมณ์ของร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน (ฉบับประชาชน) เป็นต้น

1.3.2.2 ทรัพยากรน้ำและการจัดการเหมืองฝาย

ประเด็นของการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและเหมืองฝายนี้ ก็คือ ให้องค์กรชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใช้น้ำและเหมืองฝาย ได้เรียนรู้สิทธิในการจัดการทรัพยากรน้ำ ภายใต้สถานการณ์ใหม่ที่กรมทรัพยากรน้ำ ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) กำลังจะนำโครงการพัฒนาต่างๆ มาสู่พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงโดยละเลยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นต้น

1.3.2.3 ทรัพยากรที่ดิน การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์

โครงการวิจัยฯ นี้ต้องการที่จะให้กลุ่ม องค์กรชาวบ้านที่มีความสนใจเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรที่ดิน ทั้งเรื่องการถือครองการใช้ประโยชน์ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชน ผ่านสถานการณ์ปัญหาที่ดินดังกล่าว

1.3.2.4 แผนการจัดการลุ่มน้ำแม่แตงตอนบน

สำนักงานคณะกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) เดิม ร่วมกับกรมชลประทานได้ทำการจัดจ้างบริษัทที่ปรึกษาเอกชน ทำการศึกษาและวางแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน (ปัจจุบันเป็นกรมทรัพยากรน้ำ ขึ้นอยู่กับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ปัญหาที่คือ แผนการจัดการทรัพยากรน้ำดังกล่าวนั้น

- 1) ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน
- 2) แนวทางในการพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนการจัดการนั้น ไม่ได้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง (เป็นการเอาข้อมูลเก่ามารวมกันจัดทำแผน)
- 3) แผนการจัดการนั้น ยังตอบสนองเงื่อนไขเงินกู้ของธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ โครงการผันน้ำ เขื่อนขนาดใหญ่ การถ่ายโอนการแปรรูป การจัดเก็บค่าคืนทุนและการจัดเก็บค่าน้ำจากภาคเกษตรกรรม เป็นต้น
- 4) แผนการจัดการดังกล่าว ยังละเลยองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและทำลายรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำ ในลักษณะเหมืองฝายขององค์กรชาวบ้านที่สืบทอดกันมานาน เป็นต้น

โครงการวิจัยนี้ ต้องการที่จะให้กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำ และองค์กรชาวบ้านเหมืองฝายต่างๆ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่น ผ่านสถานการณ์แผนงานและโครงการต่างๆ ของแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนของกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรน้ำ

1.3.2.5 โครงการพัฒนาเมืองเล็กในด

การไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) มีโครงการที่จะพัฒนาเมืองเล็กในดที่อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่แตง และเป็นพื้นที่วิจัยของโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้เปิดตัวโครงการฯ ด้วยการประกาศให้ประชาชนและหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอเวียงแหงได้รับทราบและได้มีการส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาทำการสำรวจ การกระจายตัวของถ่านหินเล็กในด ได้มีการออกแบบและวาง

แผนที่จะขุดการแปรรูปและการขนย้ายผ่านดินลิกไนต์ที่จะนำไปเผาที่แม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปางและได้มีการเตรียมการที่จะศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม

ปัญหาเริ่มเกิดขึ้นเมื่อ เจ้าหน้าที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตไม่เปิดเผยความจริงทั้งหมดที่เกี่ยวกับโครงการพัฒนาเหมืองลิกไนต์ เช่น พื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบทั้งในส่วนที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ป่าใช้สอยของชาวบ้าน ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย และที่สาธารณะอื่นๆ เช่น ถนนหนทาง แหล่งน้ำลำห้วย ในขณะเดียวกัน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตกับโฆษณาชวนเชื่อว่า โครงการพัฒนาเหมืองลิกไนต์ จะก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาลต่อรายได้ เศรษฐกิจ และสังคมของอำเภอเวียงแหง

อย่างไรก็ตาม มีชาวบ้านในอำเภอเวียงแหง จำนวนมากต่างก็มีความสงสัย มีคำถามและไม่ค่อยแน่ใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับและผลกระทบของโครงการฯ เช่น การสูญเสียพื้นที่ป่า การพังทลายของหน้าดิน การสูญเสียน้ำ มลภาวะทางฝุ่น ทางเสียง และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง

ดังนั้น โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคเหนือ เน้นที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นทั้ง 3 ตำบลของลุ่มน้ำแม่แดง อำเภอเวียงแหง ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิ ผ่านสถานการณ์ปัญหา กรณีโครงการพัฒนาเหมืองลิกไนต์

1.3.3 พื้นที่ลุ่มน้ำแม่จัต

1.3.3.1 ทรัพยากรป่าไม้/การจัดการป่าชุมชน

โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษานี้ มุ่งเน้นที่จะให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรป่าไม้นี้ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิ โดยผ่านสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่นการจัดการป่าในส่วนที่รัฐ รับผิดชอบและการจัดการป่าชุมชน ตามเจตนารมณ์ของร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน (ฉบับประชาชน) เป็นต้น

1.3.3.2 ทรัพยากรน้ำและการจัดการเหมืองฝาย

ประเด็นของการศึกษาวิจัยฯ เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและเหมืองฝายนี้ ก็คือ ให้องค์กรชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มผู้ใช้น้ำและเหมืองฝาย ได้เรียนรู้สิทธิในการจัดการทรัพยากรน้ำ ภายใต้สถานการณ์ใหม่ที่กรมทรัพยากรน้ำ ธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) กำลังจะนำโครงการพัฒนาต่างๆ มาสู่พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงโดยละเลยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และองค์ความรู้ ภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นต้น

1.3.3.3 ทรพยากรที่ดิน การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์

โครงการวิจัยฯ นี้ต้องการที่จะให้กลุ่ม องค์กรชาวบ้านที่มีความสนใจเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรที่ดิน ทั้งเรื่องการถือครองการใช้ประโยชน์ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชน ผ่านสถานการณ์ปัญหาที่ดินดังกล่าว

1.3.3.4 แผนการจัดการลุ่มน้ำแม่จัด

สำนักงานคณะกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (สทช.) เดิม ร่วมกับกรมชลประทานได้ทำการจัดจ้างบริษัทที่ปรึกษาเอกชน ทำการศึกษาและวางแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน (ปัจจุบันเป็นกรมทรัพยากรน้ำ ขึ้นอยู่กับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ปัญหาก็คือ แผนการจัดการทรัพยากรน้ำดังกล่าวนั้น

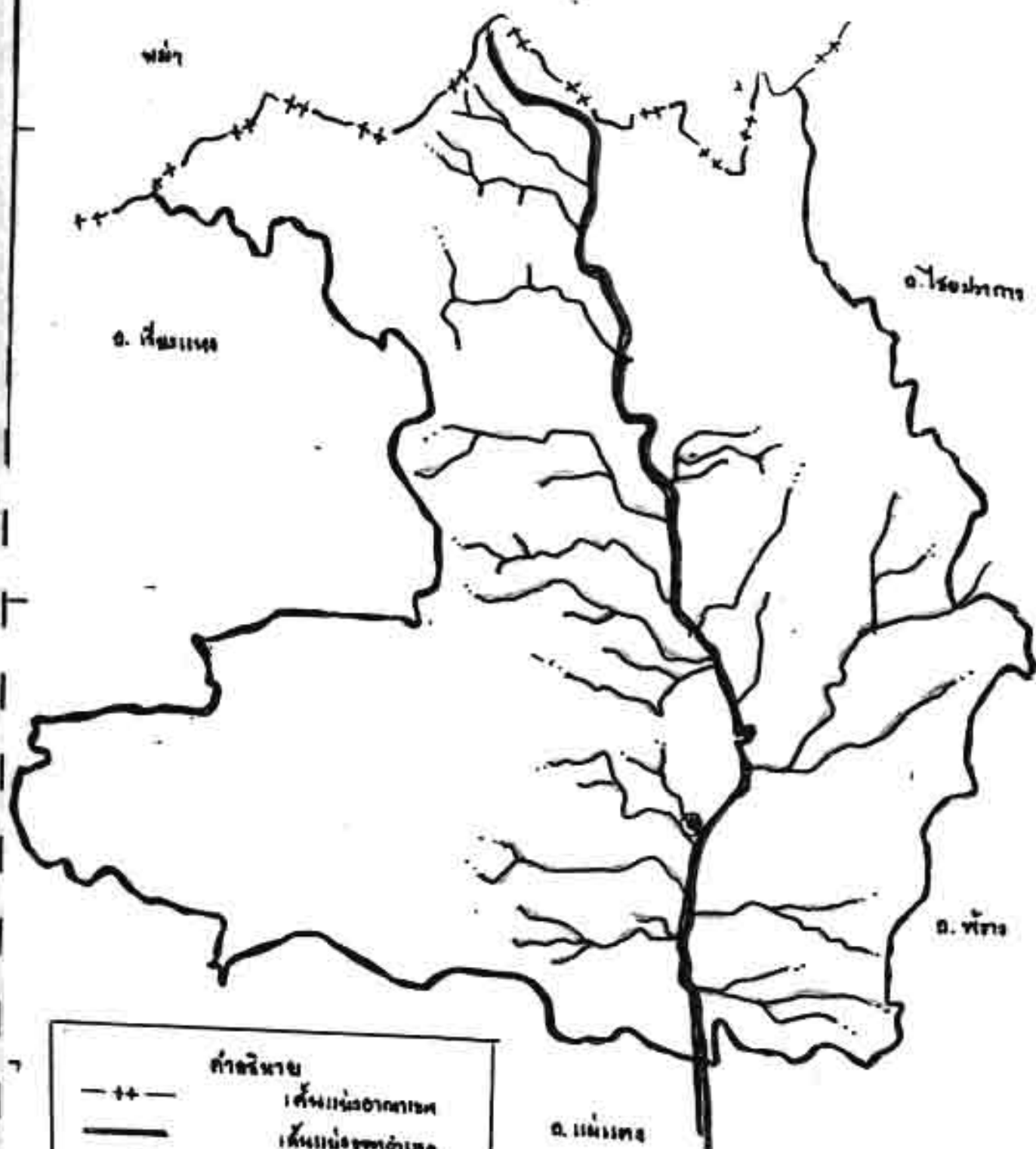
- 1) ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน
- 2) แนวทางในการพัฒนาแหล่งน้ำตามแผนการจัดการนั้น ไม่ได้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง (เป็นการเอาข้อมูลเก่ามารวมกันจัดทำแผน)
- 3) แผนการจัดการนั้น ยังตอบสนองเงื่อนไขเงินกู้ของธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ โครงการผันน้ำ เขื่อนขนาดใหญ่ การถ่ายโอนการแปรรูป การจัดเก็บค่าที่ดินทุนและการจัดเก็บค่าน้ำจากภาคเกษตรกรรม เป็นต้น
- 4) แผนการจัดการดังกล่าว ยังละเลยองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและทำลายรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำ ในลักษณะเหมืองฝายขององค์กรชาวบ้านที่สืบทอดกันมานาน เป็นต้น

โครงการวิจัยนี้ ต้องการที่จะให้กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำ และองค์กรชาวบ้านเหมืองฝายต่างๆ ได้เรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนท้องถิ่น ผ่านสถานการณ์แผนงานและโครงการต่างๆ ของแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนของกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรน้ำ

2.

ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

แผนที่แสดงพื้นที่แม่ปิงตอนบน อ. เชียงดาว

คำอธิบาย

— ++ —

เส้นพรมแดนสากล

|||

เส้นพรมแดนอำเภอ

~~~~~

แม่น้ำ, ลำธาร

●

ตำบองเชียงดาว

N

มาตราส่วน 1 : 200,000

98°45'

99°00'

19°45'

19°30'

19°15'

2. ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

2.1 ฐานทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาถนนธงชัยกลางและเทือกเขาผีปันน้ำตะวันตก มีต้นกำเนิดหรือขุนน้ำในบริเวณคอยด้วย ด้านทิศเหนือของอุทยานแห่งชาติเชียงดาว ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพรมแดนติดต่อกับประเทศไทยกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศและโครงสร้างทางธรณีวิทยา เป็นภูเขาสลับซับซ้อน ก่อให้เกิดระบบนิเวศที่ทรงคุณค่า ประกอบด้วยสภาพป่าตั้งแต่ที่ราบลุ่มลำห้วย หุบเขา ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณในที่ต่ำ ป่าเบญจพรรณในที่สูง ป่าสนเขา ป่าดิบเขา และป่าทุ่งหญ้าบนที่สูง ทั้งนี้สภาพป่าจะมีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพที่ตั้ง ความสูง และความลาดชันของพื้นที่ ตั้งแต่จุดต่ำสุดคือท้องร่องของลำน้ำแม่ปิง 380 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล กระทั่งถึงระดับความสูงมากกว่า 2,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล โดยมีจุดสูงสุดบนยอดคอยหลวงเชียงดาว สูงจากระดับน้ำทะเล 2,275 เมตร (ภูเขาหินปูนที่สูงเป็นอันดับ 1 ของประเทศไทย และสูงเป็นอันดับ 3 จากบรรดาภูเขาสูงทั้งหมด รองจากคอยอินทนนท์ และคอยผ้าห่มปก ตามลำดับ)

พื้นที่ป่าในเขตลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ถึงร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยจำแนกตามสถานภาพพื้นที่ ดังนี้

- 1) ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว ครอบคลุมพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำ 569.7 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 356,062 ไร่ ได้รับการประกาศในปี พ.ศ.2516
- 2) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ครอบคลุมพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำ 190 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 118,750 ไร่ ได้รับการประกาศในปี พ.ศ.2521
- 3) อุทยานแห่งชาติศรีลานนา ครอบคลุมพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำ 266 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 166,250 ไร่ ได้รับการประกาศในปี พ.ศ.2532
- 4) อุทยานแห่งชาติเชียงดาว ครอบคลุมพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำ 730 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 456,250 ไร่ ได้รับการประกาศในปี พ.ศ. 2543

ความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าดังกล่าว ได้กำเนิดสายน้ำแม่ปิง จากแหล่งต้นน้ำในเขตอำเภอเชียงดาว ไหลผ่านอำเภอแม่แตง อำเภอแมริม เมืองเชียงใหม่ สูที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยา กระทั่งไหลลงอ่าวไทยออกสู่ทะเล

นอกจากคุณค่าความสำคัญในฐานะพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารแล้ว ยังนับเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพืชและสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัตว์ป่าที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ เช่น กวางผา เลียงผา ชะนีมือขาว นกเงือก ไก่ฟ้าหางลายขวาง และนกยูง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีสัตว์ป่าอีกหลายชนิดที่ยังไม่ได้สำรวจอย่างละเอียดทั่วถึง เช่น สัตว์จำพวก สะเทินน้ำสะเทินบก และปลาชนิดต่างๆ เป็นต้น

ในส่วนของพรรณพืช ยังมีพรรณพืชเฉพาะถิ่นซึ่งมีเฉพาะดอยเชียงดาวเท่านั้น อาทิ กุหลาบดอยเชียงดาว ชมพูเชียงดาว และค้อดอยเชียงดาว เป็นต้น รวมถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม เช่น ไม้สัก ไม้สน และไม้ยาง เป็นต้น สำหรับไม้สักนั้น นับเป็นแหล่งกำเนิดและสายพันธุ์ดั้งเดิม มีคุณภาพทั้งเนื้อไม้และลวดลายที่สวยงาม ส่วนไม้ยางนั้น ไม่เพียงจะเป็นไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ ยังเกี่ยวพันกับวิถีทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน รวมถึงไม้ชนิดต่างๆ เช่น ไม้ไร่ ไม้ซาง ไม้บง ที่มีคุณสมบัติเฉพาะอันเกิดจากการปนเปื้อนของสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ทั้งผืนดิน ระดับความสูง ความชุ่มชื้น และปริมาณน้ำฝน สามารถนำมาผลิตเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน เครื่องประกอบพิธีกรรม อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานกันมาหลายชั่วคน

การรักษาสายพันธุ์ดั้งเดิมให้คงอยู่ นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์แหล่งกำเนิดดั้งเดิมไม่ให้สูญหายแล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการปลูกป่าฟื้นฟูสภาพและการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เนื่องจากจะได้กล้าไม้ที่สืบสายพันธุ์ดั้งเดิม คงอยู่แหล่งกำเนิดและรองรับการใช้ประโยชน์อย่างทรงคุณค่า

จากคุณสมบัติสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ ผืนดิน และแหล่งน้ำ ได้หล่อเลี้ยงและรองรับการใช้ประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ น้ำจากลำห้วย จากแม่น้ำในลักษณะของเหมืองฝายเพื่อการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การใช้ประโยชน์จากดิน ที่ราบสองฝั่งลำห้วย ที่ราบสองฝั่งลำน้ำ รวมถึงที่ราบกลางหุบเขา เป็นต้น

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนท้องถิ่นหลากหลายชนเผ่า ทั้งป่า ไม้ ผืนดิน และแหล่งน้ำ จึงเชื่อมโยงกันเป็นห่วงโซ่ความสัมพันธ์ ที่ไม่สามารถแยกออกจากกัน หรือระบุว่าสิ่งใดสำคัญกว่า อาศัยผืนดินและแหล่งน้ำเพื่อปลูกข้าวเป็นพืชหลัก ใช้ประโยชน์จากป่าในการเป็นไม้ใช้สอย แหล่งพลังงานในการหุงต้มอาหารและให้ความอบอุ่น รวมทั้งเป็นแหล่งพืชอาหารและสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยจารีตประเพณี กฎระเบียบข้อบังคับ ความเชื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญา ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่น และการปฏิบัติของชุมชนที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน

ทั้งนี้ ทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำแม่ปิง ได้รองรับการใช้ประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นมาไม่ต่ำกว่า 700 ปี พื้นที่ป่าเริ่มหมดไปตั้งแต่ยุคที่รัฐเปิดให้สัมปทานตัดไม้ จากนั้นจึงถูก

แทนที่ด้วยชุมชนต่างๆที่มีชื่อเรียกตามชื่อดอยหลวงเชียงดาวว่า อำเภอเชียงดาว ประกอบด้วยชุมชนท้องถิ่นไทยล้านนา และชนเผ่าต่างๆ อาทิ กะเหรี่ยง ลีซอ มูเซอ อาข่า ม้ง ไทยใหญ่ จีนฮ่อ ปะหล่อง คะฉิ่น รวมทั้งสิ้น 114 หมู่บ้าน โดยมีประชากรที่ขึ้นทะเบียนกับ ฝ่ายปกครองไปแล้วประมาณ 74,000 คน นอกนั้นยังมีผู้ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนและอยู่กระจัดกระจายออกไปอีกเป็นจำนวนมาก แบ่งเป็นหมู่บ้านหลัก 76 หมู่บ้านและหมู่บ้านรอง 38 หมู่บ้าน ในพื้นที่ 7 ตำบล

แต่แล้วตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาบทบาทและหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ ได้ถูกกำหนดไว้เฉพาะหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น และเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ใช้อำนาจตามกฎหมาย ในการประกาศให้พื้นที่ต่างๆ เป็นเขตอนุรักษ์ โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ต้องกลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายไปในทันที

ขณะเดียวกันหน่วยงานภาครัฐได้เลือกการบังคับใช้กฎหมาย การป้องกันและปราบปราม ตลอดจนพยายามผลักดันชาวบ้านออกจากพื้นที่ ในลักษณะที่ใช้ความรุนแรง เป็นมาตรการในการแก้ไขปัญหา ซึ่งไม่เพียงจะปิดกั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ยังนับเป็นการดูหมิ่นดูแคลนภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนละเมิดสิทธิชุมชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างน้อย 4 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ (พ.ศ.2484) พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (พ.ศ.2507) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า (พ.ศ.2535) และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ (พ.ศ.2504) ที่ผ่านมามีได้มีการรองรับสิทธิชุมชนท้องถิ่น ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งสวนทางกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่มีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ทั้งนี้ แม้ว่าภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน จะระบุเรื่องการให้อำนาจแก่ชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไว้ในมาตราต่างๆ อาทิ

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษพื้นที่ฟูจาริต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชน ในการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม

และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการสงวนป่าอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนในการส่งเสริม ป่าอนุรักษ์ และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนายั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการะบาดพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ของรัฐยังคงอาศัยกรอบความคิดและมุมมองในการจัดการทรัพยากรแบบเดิม ภายใต้บทบัญญัติและกฎระเบียบข้อบังคับตามกฎหมายเก่า โดยไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญและกระแสนักทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ความขัดแย้งดังกล่าวยังคงดำเนินต่อไป ซึ่งไม่เพียงจะสร้างช่องว่างระหว่างรัฐกับชาวบ้านเท่านั้น ยังเป็นการปล่อยให้ทรัพยากรธรรมชาติต้องเผชิญกับสภาพการแสวงประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น ธุรกิจค้าไม้เถื่อน การบุกรุกจับจองที่ดิน เพื่อผลประโยชน์ในการซื้อ-ขายเก็งกำไร การแผ้วถางป่าเพื่อเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ รวมถึงการลักลอบล่าสัตว์ การเก็บหาพรรณไม้เฉพาะถิ่นที่หายาก การเก็บเปลือกไม้ ไม้ไผ่และหน่อไม้ รวมถึงการเผาถ่านขาย เป็นต้น

เมื่อหน่วยงานของรัฐ ซึ่งมีข้อจำกัดด้านงบประมาณและกำลังคน แต่กลับมีทัศนคติเชิงลบต่อชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้ชิดกับป่า ทั้งยังปล่อยให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ไปอย่างไม่เป็นธรรมและไม่กระจาย เป็นประโยชน์อยู่แต่เฉพาะในกลุ่มผู้มั่งคั่งและมีอิทธิพล การประสานความร่วมมือในการปกป้องรักษาป่าจึงไม่เกิดขึ้น สุดท้ายอัตราการอยู่อาศัยของผืนป่า จึงถดถอยลงอย่างเป็นห่วง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว เมื่อรวมเข้ากับสถานการณ์ด้านอื่นๆ เช่น ระบบการเกษตรที่ไม่เหมาะสมและส่งผลกระทบต่อสมดุลของระบบนิเวศ อาทิ การทำไร่แบบทิ้งร้างแล้วกลับมาใช้ใหม่ การเผาป่าเพื่อเตรียมดินและเปิดที่ทำกินใหม่ การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะในพื้นที่สูงชันโดยไม่มีคันกันหรือปลูกพืชยึดกันดินพังทลาย ตลอดจนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างรุนแรง เป็นต้น จึงนำไปสู่สภาพปัญหาที่มีแนวโน้มความรุนแรงยิ่งขึ้น อาทิ ปัญหาการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติอย่างถาวร เมื่อป่าหมดไป การถือครองที่ดิน การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำและป่าไม้ มีความไม่เป็นธรรมและนำไปสู่ความขัดแย้งขั้นรุนแรง ทั้งในระดับชุมชนระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับรัฐ และชาวบ้านกับกลุ่มทุน อิทธิพล เกิดภาวะความยากจนกระจายไปทั่วพื้นที่ เนื่องจากไม่สามารถพึ่งพาประโยชน์จาก

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่า จำเป็นต้องซื้ออาหารและสิ่งยังชีพจากตลาดภายนอก ขณะที่รายได้จากการเพาะปลูกไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเสื่อมลง และองค์ความรู้ วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีประโยชน์ต่อการจรรโลงไว้ซึ่งรูปแบบอันดี ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้สูญหายไป

การตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วน ในการแก้ไขปัญหาที่ทรัพยากรธรรมชาติกำลังเผชิญอยู่ ตลอดจนให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชุมชนท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยจำแนกเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้

1) ระบบนิเวศมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรอย่างไม่สามารถแบ่งแยกได้ จำเป็นต้องมีการจัดการทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำทั้งระบบ ตั้งแต่เรื่องของการจัดการป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ระบบการเกษตร การจัดการน้ำ ระบบเหมืองฝาย แหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา ตลอดจนการจัดการชุมชนให้มีความเข้มแข็งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยพิจารณาถึงความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนบนที่สูงป่าต้นน้ำกับชุมชนในเขตพื้นราบ

2) แทนที่จะใช้มาตรการหรือแนวคิดด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นตัวตั้ง กลับใช้ความเป็นชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือการพัฒนาคน เพื่อให้คนไปดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นต่อไป

3) การดำเนินงานจะยึดถือแนวทางและเจตนารมณ์ของกฎหมายรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่เรื่องความเสมอภาคในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงการส่งเสริมสิทธิชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้บทบัญญัติที่กล่าวถึงไปแล้วข้างต้น

2.1.1 ระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ของลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ได้รับการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ (Watershed Classification) อยู่ในประเภทพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 ซึ่งเป็นการจำแนกแบ่งเขตพื้นที่ลุ่มน้ำตามคุณภาพของดินต่อสมรรถนะการพังทลาย และความเปราะบางทางสิ่งแวดล้อม โดยเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านต่างๆ อาทิ ความสูงของพื้นที่ ความลาดชัน ลักษณะปฐพีวิทยา และลักษณะธรณีวิทยา โดยกำหนดการใช้ประโยชน์จากดินออกเป็น 5 ชั้น ประกอบด้วยพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 - 5

สำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 หมายถึงพื้นที่ภายในลุ่มน้ำที่ควรสงวนไว้เป็นต้นน้ำลำธาร เป็นพื้นที่สูงหรือตอนบนของลุ่มน้ำ ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาที่ประกอบด้วย หุบเขา หน้าผา ยอด

เขาแหลม มีร่องน้ำมาก พื้นที่ส่วนใหญ่ปกคลุมด้วยป่าดงดิบ ป่าดิบเขา หรือป่าสนเขา มีความลาดชันโดยเฉลี่ยประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ และประกอบด้วยลักษณะทางธรณีวิทยาและปฐพีวิทยาที่ง่ายต่อการพังทลาย

2.1.2 ทรัพยากรดิน

จากลักษณะที่ตั้งของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งอยู่ในเขตที่มีฝนตกชุก มีปริมาณมากและติดต่อกันยาวนาน ประกอบกับมีลักษณะทางธรณีวิทยา มีโครงสร้างของชั้นหินที่น้ำซึมผ่านลงไปในความลึกได้ยาก ทำให้มีน้ำผิวดินไหลลงสู่ลำธารเป็นปริมาณมาก และไหลตลอดทั้งปีในบางพื้นที่ แต่เนื่องจากยังมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดินอย่างไม่เหมาะสม เช่น การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว การเผาป่าเพื่อเตรียมการเพาะปลูกหรือเปิดพื้นที่ทำกินใหม่ รวมถึงรูปแบบการเกษตรที่ขาดมาตรการอนุรักษ์ดินและป้องกันการพังทลายของดิน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้นำไปสู่สภาพการชะล้างพังทลายของดิน การหมุนเวียนของธาตุอาหารหรือการนำธาตุอาหารกลับมาใช้ใหม่ในระบบ เป็นไปอย่างขาดสมดุล ซึ่งส่งผลกระทบต่อตรงต่อสมดุลของระบบนิเวศ

ปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในลำน้ำแม่ปิงด้วยเช่นกัน โดยตะกอนที่ถูกพัดพาไป ทำให้น้ำสะอาดที่เคยใช้ในการอุปโภคและบริโภค มีการปนเปื้อนสารแขวนลอย นอกจากนี้ตะกอนดังกล่าว ยังไปทับถมในบริเวณที่เป็นฝายน้ำล้นหรืออ่างเก็บน้ำ สร้างความตื้นเขินและลดขีดความสามารถในการกักเก็บน้ำลงอีกด้วย

2.1.3 ทรัพยากรน้ำ

ขุนน้ำปิงจากดอยด้วยชายแดนไทย - พม่า ไหลเข้าสู่เขตแดนไทยที่บ้านเจียจันท์ ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จากนั้นได้ไหลรวมเข้ากับลำน้ำสาขาย่อย 18 สาขา ได้แก่ ลำน้ำแม่เกี๋ยง ลำน้ำแม่นะ (เหนือ) ลำน้ำห้วยหก ห้วยน้ำซุ้ม ลำน้ำแม่ก่อ ลำน้ำแม่จา ลำน้ำแม่จาย ลำน้ำห้วยทรายขาว ลำน้ำแม่ป๋าม ลำน้ำแม่กะ แม่หลู ลำน้ำแม่ก๊ิด ลำน้ำแม่เตาะ - แม่จอน ลำน้ำแม่มะ ลำน้ำแม่ทะ (ใต้) ลำน้ำแม่ฮ้อ ลำน้ำห้วยสบฮ้อ ลำน้ำแก่งปันเต้า

จากอำเภอเชียงดาว แม่น้ำปิงได้ไหลมาบรรจบกับลำน้ำอีกสายหนึ่งที่ไหลลงมาจากอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง กระทั่งไหลมาบรรจบกับลำน้ำแม่แดงที่หน้าที่ว่าการอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านอำเภอแมริ่มสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญในทุกด้านของพื้นที่ภาคเหนือ ก่อให้เกิดอารยะธรรมคนถิ่นไทยล้านนา ความอุดมสมบูรณ์ของลำน้ำแม่น้ำปิง ไม่เพียงจะหล่อเลี้ยงชีวิตและเอื้อประโยชน์ ทั้งด้านอุปโภค - บริโภคแก่ชุมชน

สองฝั่งลำน้ำ รวมถึงการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม คมนาคมขนส่ง ตลอดจนการเกษตร และการชลประทาน ในมิติทางวัฒนธรรม เมืองเชียงใหม่ที่มีอายุเก่าแก่และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา มานานกว่า 700 ปี นับว่ามีแม่น้ำปิงเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน

ไม่เพียงจะเปรียบเป็นเส้นเลือดใหญ่ของพื้นที่ภาคเหนือ แม่น้ำปิงยังเป็น 1 ใน 4 ลำน้ำสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบด้วยแม่ปิง วัง ยม น่าน ซึ่งไหลมาบรรจบกันที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ หล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมขนาดใหญ่ในทุ่งเจ้าพระยา ซึ่งเปรียบเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของประเทศไทยและประชาคมโลก ก่อนจะไหลลงสู่อ่าวไทยในที่สุด

สำหรับในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ชุมชนท้องถิ่นซึ่งอาศัยน้ำเป็นปัจจัยชี้ขาดความอยู่รอด ยังคงต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำและปัญหาคูณภาพน้ำที่ปนเปื้อนสารพิษ เนื่องจากพื้นที่ป่าได้ถูกทำลายจากหลายสาเหตุ เช่น การจับจองที่ดิน การบุกรุกทำลายป่า รวมถึงปัญหาไฟป่า เป็นต้น ส่งผลให้ผืนป่ามีความสามารถในการกักเก็บและปันน้ำลงสู่ลำห้วยน้อยลง ขณะเดียวกันชุมชนต่างๆ ในเขตป่าต้นน้ำ ยังคงมีรูปแบบการเกษตรที่ขาดการอนุรักษ์ดิน มีการเผาที่ดิน การไถหน้าดินในที่สูงชัน ตลอดจนมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างเข้มข้น ส่งผลให้คุณภาพน้ำมีการปนเปื้อนสารแขวนลอยและสารพิษในอัตราสูง

2.1.4 ทรัพยากรป่าไม้

พื้นที่ในเขตลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ประกอบด้วยสภาพป่าที่สำคัญ นับเป็นแหล่งรวมพรรณพืชที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ สามารถจำแนกสภาพป่าออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1) ป่าดิบชื้น (TROPICAL RAIN FOREST) สภาพป่ากระจายอยู่ทั่วไปตามหุบเขาที่มีความชื้นสูง รวมถึงในบริเวณที่ราบริมลำห้วยจนถึงระดับความสูงไม่เกิน 900 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล สภาพอุดมสมบูรณ์จะเป็นตัวควบคุมขอบเขตของป่า ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลายอย่าง เช่น การระบายน้ำของดิน ความชุ่มชื้นของดิน ซึ่งสภาพป่าดังกล่าวมักเป็นป่ารกทึบและไม่ผลัดใบ พรรณไม้ชั้นบนส่วนใหญ่จะเป็นไม้วงศ์ยาง ตะเคียน มะไฟป่า ส่วนไม้พื้นล่างจะขึ้นอยู่ตามลำห้วย เช่น หวาย เตารัง เฟิร์น และปาล์มชนิดต่างๆ เป็นต้น

2) ป่าดิบเขา (HILL EVERGREEN FOREST) สภาพป่าจะตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป ประกอบด้วยพรรณพืชชนิดต่างๆ อาทิ ไม้วงศ์ก่อ ก่อติเสียด ก่อแป้น ก่อเดือย ยมหอม ยมหิน ทะโล้ ไม้คำแดง มะขามป้อมดง และกำลังเสือโคร่ง ส่วนไม้พื้นล่างจำพวก กำลังช้างสาร จุกนารี และกระชาย เป็นต้น

3) ป่าสนเขา (PINE FOREST) เป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 700 เมตร ประกอบด้วยพรรณพืชชนิดต่างๆ เช่น สนสองใบ สนสามใบ และไม้ในวงศ์

ก่อ เช่น ก่อแอม ก่อสีเสียด เป็นต้น

4) ป่าดิบแล้ง (DRY EVERGREEN FOREST) เป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 700 เมตร ประกอบด้วยพรรณพืชชนิดต่างๆ อาทิ เช่น ตะเคียนหิน ยางขาว และพลอง เป็นต้น

5) ป่าเบญจพรรณ (MIXED DECIDUOUS FOREST) เป็นสังคมพืชกระจายอยู่ทั่วไป ในระดับจากน้ำทะเลตั้งแต่ 400 - 500 เมตร ประกอบด้วยพรรณพืชต่างๆ อาทิ สัก แดง ประดู่ มะกอก ช้อ ตะแบก มะค่าโมง ส่วนไม้พื้นล่างเป็นพวกหญ้ากก และไม้ชนิดต่างๆ เช่น ไม้ป่า ไม้ขาง เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาศัยของกล้วยที่สำคัญ เช่น พ้ามุย เอื้องผึ้ง เอื้องคำ ช้างกระ เป็นต้น

6) ป่าเต็งรัง (DRY DIPTEROCARP FOREST) เป็นสังคมพืชที่พบในป่าโปร่งหรือขึ้นตามเนินเขา ที่มีสภาพดินเป็นดินปนกรวดและดินปนทราย ประกอบด้วยพรรณไม้ชนิดต่างๆ อาทิ เต็ง รัง เหียง พลวง ยางกราด และรูกฟ้า เป็นต้น

7) ป่าบนยอดเขาหินปูน (LIMESTONE FOREST) เป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป ประกอบด้วยพรรณพืชจำพวกไม้พุ่มเตี้ยหรือไม้แคระ เป็นต้น

นอกจากสภาพป่าที่มีลักษณะแตกต่างและมีโครงสร้างของสังคมพืชที่มีความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว พื้นที่ในเขตลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ยังเป็นที่ตั้งของดอยหลวงเชียงดาว ซึ่งมีลักษณะเด่นทางพฤกษศาสตร์ ดังนี้

1) เป็นพื้นที่ที่ปรากฏสังคมพืชกึ่งอัลไพน์ (SUBALPINE VEGETATION) แห่งเดียวในประเทศไทย ลักษณะพิเศษของสังคมพืชอัลไพน์นั้น จะไม่มีไม้ยืนต้นนอกจากไม้ล้มลุก แต่สำหรับบนดอยหลวงเชียงดาว ยังคงพบไม้ยืนต้น เช่น ค้อดอยเชียงดาว ไม้เฉพาะถิ่นที่มีเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ส่งผลให้สภาพป่าบนดอยหลวงเชียงดาว เป็นสังคมพืชกึ่งอัลไพน์ ประกอบด้วยไม้ล้มลุกและไม้พุ่มเตี้ยเป็นส่วนใหญ่ จะพบไม้ยืนต้นไม่กี่ชนิดและกระจายกระจาย เช่น ค้อดอย และชมพูพาน เป็นต้น ทั้งนี้ลักษณะการแพร่พันธุ์ พบว่ามีการกระจายพันธุ์ จากทิศเหนือของเทือกเขาหิมาลัยตะวันออกเฉียงใต้ของดอยหลวงเชียงดาว

2) เป็นแหล่งรวมพันธุ์ไม้เขตอบอุ่น (TEMPERATE SPECIES) ซึ่งส่วนใหญ่แพร่พันธุ์ลงมาจากซีกโลกตอนเหนือของภูมิภาค INDO-BURMESE / INDO-HIMALAYAN ประกอบด้วยพรรณไม้ชนิดต่างๆ เช่น พญาเมฆามบิอม นางพญาเสือโคร่ง กุหลาบป่า ก้ามฟ่องหินเหลือง กุหลาบดอย ดอกหรีด แดงขาว ก่อขาว เป็นต้น

3) เป็นเขตสิ้นสุดการกระจายพันธุ์ของพันธุ์ไม้เขตอบอุ่น ทางเหนือ ซึ่งเป็น

พรรณไม้เขตอบอุ่นของซีกโลกเหนือ ได้กระจายพันธุ์ลงมาทางตอนใต้สุด บนยอดดอยหลวง เชียงดาว

2.1.5 ทรัพยากรสัตว์ป่า

ลักษณะเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน นอกจากมี สัตว์พืชชนิดต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังประกอบด้วยทรัพยากรสัตว์ป่าอีกเป็นจำนวนมาก บางชนิดจัดอยู่ในกลุ่มที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ เช่น กวางผา ไก่ฟ้าหางลายขวาง รวมถึง สัตว์ป่าชนิดอื่นๆ ทั้งที่เป็นสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ได้แก่ เก้ง เลียงผา หมี ชะนี ลิง เสือลายเมฆ เสือโคร่ง ค่าง หมี ป่า นกยูง นกเงือก และเต่าปูลู เป็นต้น รวมถึงสัตว์ชนิดอื่นๆ ทั้งที่เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ปีก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก สัตว์น้ำและปลาชนิดต่างๆ ซึ่งสามารถ จำแนกออกได้ ดังนี้

- 1) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สำนวจพบ 42 ชนิด จาก 34 สกุล ใน 18 วงศ์
- 2) สัตว์ปีก สำนวจพบ 69 ชนิด จาก 56 สกุล ใน 32 วงศ์
- 3) สัตว์เลื้อยคลาน สำนวจพบ 35 ชนิด จาก 29 สกุล ใน 12 วงศ์
- 4) สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก สำนวจพบ 32 ชนิด จาก 13 สกุล ใน 7 วงศ์
- 5) ลาน้ำจืด สำนวจพบ 25 ชนิด จาก 23 สกุล ใน 12 วงศ์

2.2 ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน เขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่ 72 หมู่บ้าน 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลเมืองงาย ตำบลแม่นะ ตำบลทุ่งข้าวพวง ตำบลปิงโค้ง ตำบล เชียงดาว และตำบลเมืองนะ ประกอบด้วยชุมชนพื้นราบและชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ 7 ชนเผ่า ได้แก่ มูเซอ ลีซอ กะเหรี่ยง อีเก้อ ปะหล่อง ไทยใหญ่ และจีนฮ่อ มีประชากรอาศัย อยู่รวมกัน 75,349 คน (ข้อมูลจากสำนักทะเบียนอำเภอเชียงดาวปี พ.ศ. 2543) ประกอบด้วย ตำบลเชียงดาว 15,884 คน ตำบลเมืองนะ 20,979 คน ตำบลเมืองงาย 6,749 คน ตำบลแม่นะ 10,037 คน ตำบลปิงโค้ง 10,865 คน และตำบลทุ่งข้าวพวง 6,869 คน ประกอบไปด้วย หมู่บ้านหลักๆ ดังนี้

ตารางแสดงรายชื่อหมู่บ้านและตำบลในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

หมู่/ตำบล	เชียงดาว	แม่ละ	ปิงโค้ง	เมืองราย	เมืองนะ	ทุ่งข้าวพวง
1	ทุ่งละคร	ป่าบง	ออน	เมืองราย	เมืองนะ	ห้วยเป้า
2	ตอน	แม่ละ	ปางเพื่อง	เมืองราย	แกน้อย	แม่ก่อนใน
3	ม่วงข้อง	จอมศรี	แม่ป่าม	ใหม่	นาหวาย	ทุ่งข้าวพวง
4	วังจ้อม	ห้วยไจ้	ปางมะเข	แม่ขื่อน	ใต้ป่าพญา	แม่จา
5	ถ้ำ	แม่ยะ	โคตรสากวคาม	สบงาย	โป่งอาง	ห้วย ทรายขาว
6	เชียงดาว	สบคาบ	หัวโท	หนองชะตะ	น้ำรู	ขุนคอง
7	ตง	สบฮ้อ	ห้วยตีก	ขุนขื่อน	ห้วยไค้	ห้วยดินดั่ง
8	แม่เก๊ะ	แม่ฮ้อใน	ปางไม้	สหกรณ์	จองคำ	
9	ทุ่งหลุก	ปางมะโอ	ห้วยจะคำน	ม่วงโง้ม	ไชยยา	
10	นาเลา	แก่งปิ่นเต้า	ใหม่สามัคคี	สัน	อรุโณทัย	
11	แม่เตาะ	แม่มะ	ปางมะกง	หนองบัว	หนองแหม	
12	โรงวัว	ปางโฮ้ง	แม่มะกู๋		หนองเขียว	
13	ทุ่งดินแดง	แม่ซ้าย	ปิงโค้ง			
14	หัวทุ่ง					
15	ตอนศรี สะอาด					
16.	ผาตาย	รวม 72 หมู่บ้าน 6 ตำบล				

2.2.1 เศรษฐกิจของคนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

การประกอบอาชีพหลักส่วนใหญ่ของประชากรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 73 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ส่วนอาชีพรองได้แก่ รับจ้าง ร้อยละ 20 ค้าขาย ร้อยละ 5 และรับราชการร้อยละ 2 คือ

ระบบการเกษตรกับพื้นที่ทำกิน

1) พื้นที่ทำนา	13,791 ไร่
2) พื้นที่ทำไร่	9,500 ไร่
3) พื้นที่ปลูกไม้ผล, ไม้ยืนต้น	13,373 ไร่
4) พื้นที่ปลูกพืชผัก	5,434 ไร่
5) พื้นที่อื่น ๆ	20,498 ไร่

นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ปลูกพืชในลักษณะของพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เมื่อแยกออกมาเป็นรายตำบลพบจำนวนพื้นที่ของการปลูกพืชแต่ละชนิด ดังนี้

2.2.2 ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นกับฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง

จากความสำคัญและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน โดยเฉพาะอำเภอเชียงดาว ได้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยมีชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว จัดแบ่งตามระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

ตารางการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

พื้นที่ป่าอนุรักษ์	จำนวนพื้นที่ทั้งหมด		ครอบคลุมพื้นที่เฉพาะ อ.เชียงดาว		ประกาศ เมื่อ พ.ศ.
	ไร่	ตร.กม.	ไร่	ตร.กม.	
1. ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว	722,075	1,155	356,062	569	2516
2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว	325,625	521	118,750	190	2521
3. อุทยานแห่งชาติศรีลานนา	878,750	1,406	162,250	266	2532
4. อุทยานแห่งชาติเชียงดาว	722,075	1,155	456,250	730	2543
รวมทั้งสิ้น	2,648,525	4,237	1,093,322	1,755	

จากข้อมูลดังกล่าว จึงทำให้พื้นที่ป่าในเขตลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน โดยเฉพาะอำเภอเชียงดาว ร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด ได้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยมีชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว จัดแบ่งตามระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ชุมชนชาวไทยพื้นราบ ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มน้ำ บริเวณสองฝั่งลำน้ำแม่ปิงและเนินเขา ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก และทำสวน พืชไร่ สลับกับการปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ กระเทียม มันสำปะหลัง ข้าวโพด ถั่วเหลือง และชิง เป็นต้น อาศัยแหล่งน้ำจากสายน้ำแม่ปิง และลำน้ำสาขามีการจัดการระบบการใช้น้ำในลักษณะเหมืองฝายทั้ง ฝายคอนกรีตและฝายหินทั้ง มีการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อเก็บพืช ผัก อาหารมาเลี้ยงครอบครัว เช่น หาเห็ด หน่อไม้ ผักกูด ผักบู่ สัตว์น้ำจับบริเวณห้วย หนอง คลอง บึง

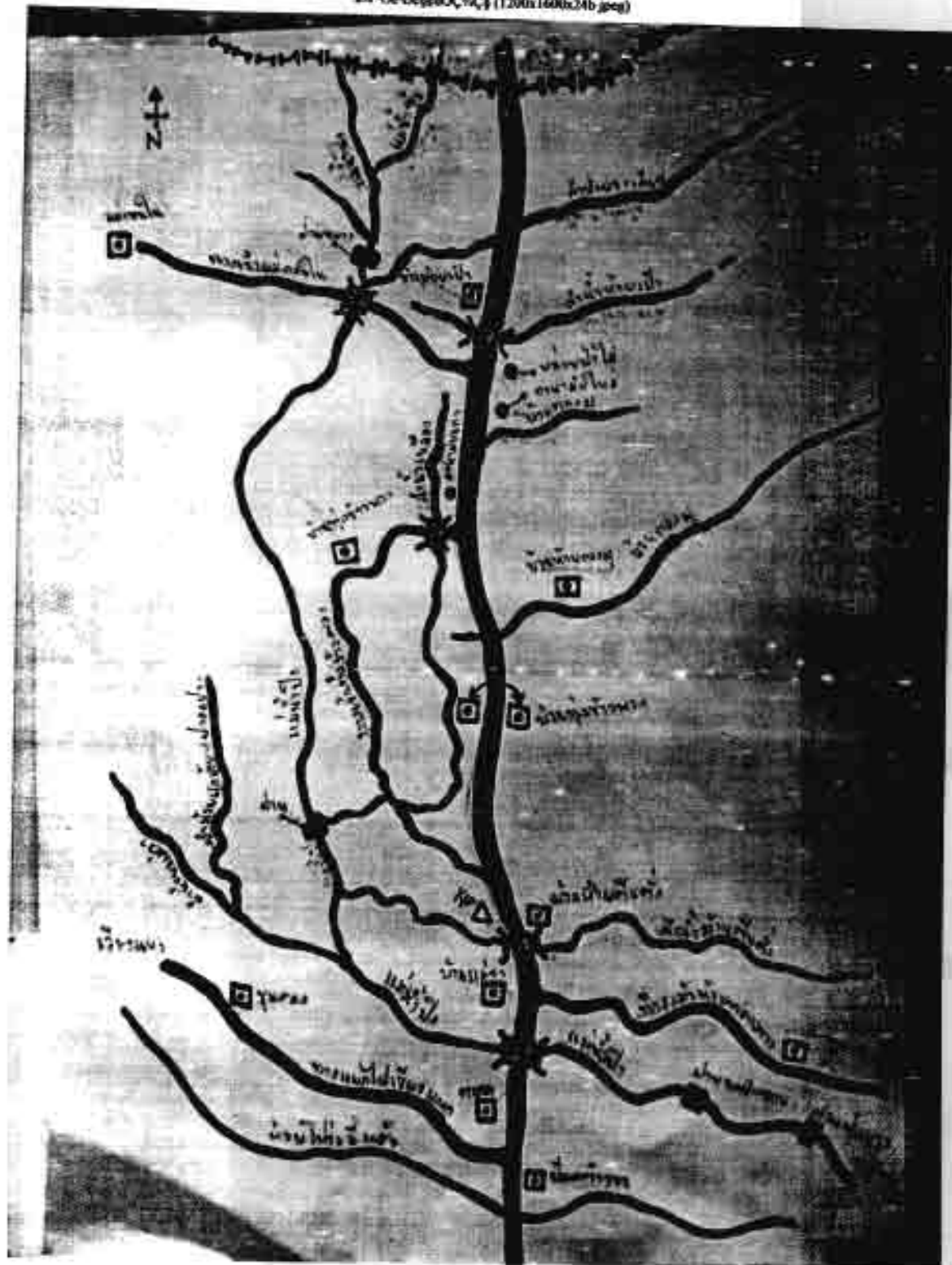
กลุ่มที่ 2 ชุมชนชาวไทยปกากะญอ ไทยลื้อและไทยใหญ่ เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณเนินเขา หรือเชิงเขา ที่ราบลุ่มของลำห้วยต่างๆ ในพื้นที่ป่า ประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา ทำสวน ทำไร่ สลับกันไป โดยอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติและน้ำจากลำห้วยที่ไหลผ่านชุมชนไหลไปสู่ลำน้ำแม่ปิง อาหารของชุมชนส่วนใหญ่ได้มาจากผลผลิตจากป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด หนอนไม้ไผ่ พืชผักต่างๆที่สามารถนำมาประกอบอาหาร และนอกจากนี้ในยามเจ็บป่วยยังต้องพึ่งพาอาศัยป่า เป็นแหล่งยาสมุนไพรที่หลากหลาย สามารถนำมาเป็นยารักษาโรคได้

กลุ่มที่ 3 กลุ่มชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูง ได้แก่ เผ่าลีซู ม้ง อาข่า ลาหู่และปะหล่อง เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงบนเนินเขา สันตอย เชิงเขา และที่ราบลุ่มห้วย อาชีพหลักคือการทำไร่ อดีตเป็นการทำไร่เพื่อยังชีพ ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก และมีพืชผัก ปลูกแซมในไร่ข้าว แต่ปัจจุบันด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจทำให้ชุมชนได้เปลี่ยนระบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง ไปสู่การพึ่งพาปัจจัยภายนอก ปลูกพืชในลักษณะพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วลิสง เป็นหลัก บางครอบครัว สมาชิกต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวในหมู่บ้าน อาหารของชุมชนได้มาจากพืชผักในป่าเป็นส่วนใหญ่เพราะอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพืชผัก นานาชนิด

ฉะนั้นลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน จึงเป็นลักษณะป่าต้นน้ำ

ตารางแสดงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขา

ลุ่มน้ำ	สถานภาพ	ชนเผ่า	ตำบล
ห้วยแม่เกียง	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว	ลาหู่ จีนฮ่อ ไทยใหญ่	เมืองนะ
ห้วยแม่ละ	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว	ลาหู่ ไทยใหญ่	เมืองนะ
ห้วยหก	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว	ไทยใหญ่	เมืองนะ
ห้วยแม่ก้อน	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว	ลาหู่ กะเหรี่ยง ลีซู พื้นราบ	ทุ่งข้าวพวง
ห้วยแม่จา	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว	ลีซู ลาหู่ พื้นราบ	ทุ่งข้าวพวง
ห้วยแม่จาย	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว	ลีซู ลีซู พื้นราบ	เมืองงาย
ห้วยทรายขาว	อุทยานแห่งชาติเชียงดาว	ลาหู่ พื้นราบ	ทุ่งข้าวพวง
น้ำแม่ป้าม	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา	กะเหรี่ยง ลีซู ลาหู่ พื้นราบ	ปิงโค้ง
น้ำแม่ก๊ะ	ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว	กะเหรี่ยง ลีซู พื้นราบ	เชียงดาว
น้ำแม่เตาละ- แม่จอน	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา	กะเหรี่ยง ลีซู ลาหู่ ปะหล่อง อาข่า	เชียงดาว
น้ำแม่แม่ะ	ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว	ลาหู่ พื้นราบ	แม่ละ
น้ำแม่ซ้าย	ป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว	พื้นราบ	แม่ละ
น้ำแม่ละ	อุทยานแห่งชาติศรีลานนา	กะเหรี่ยง พื้นราบ	แม่ละ
น้ำสบฮือ		ลีซู ปะหล่อง ลาหู่ พื้นราบ	

แผนที่แสดงฐานทรัพยากรตำบล ห้วยข้าวทอง

- ที่ตั้งชุมชน
- ลำน้ำแม่ปิง
- ลำน้ำสาขา
- เหมืองฝาย

.....

แผนที่แสดงฐานทรัพยากรน้ำ ปิงโค้ง

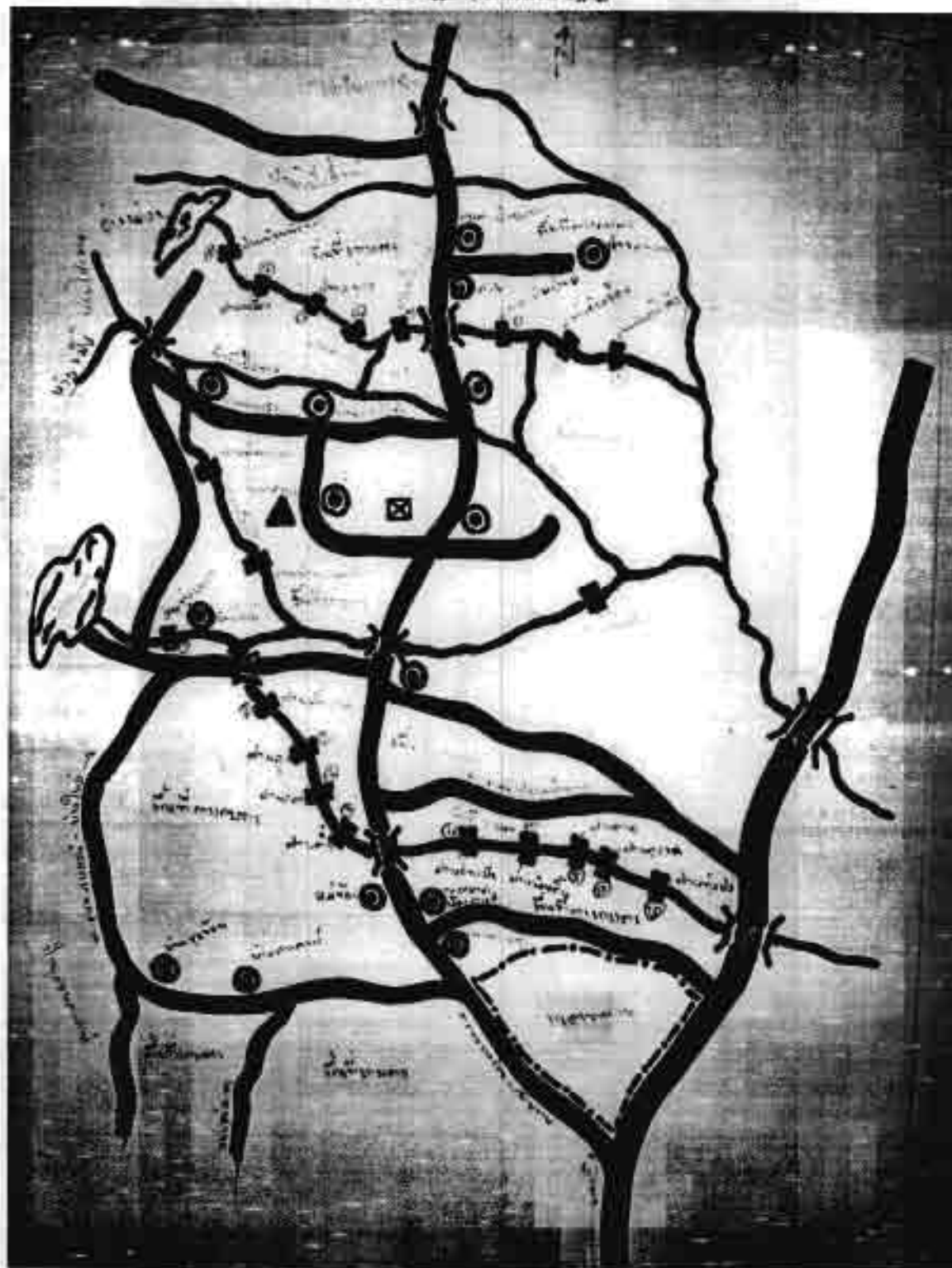

ที่ตั้งชุมชน

ลำน้ำแม่ปิง

ลำน้ำสาขา

เหมืองฝาย

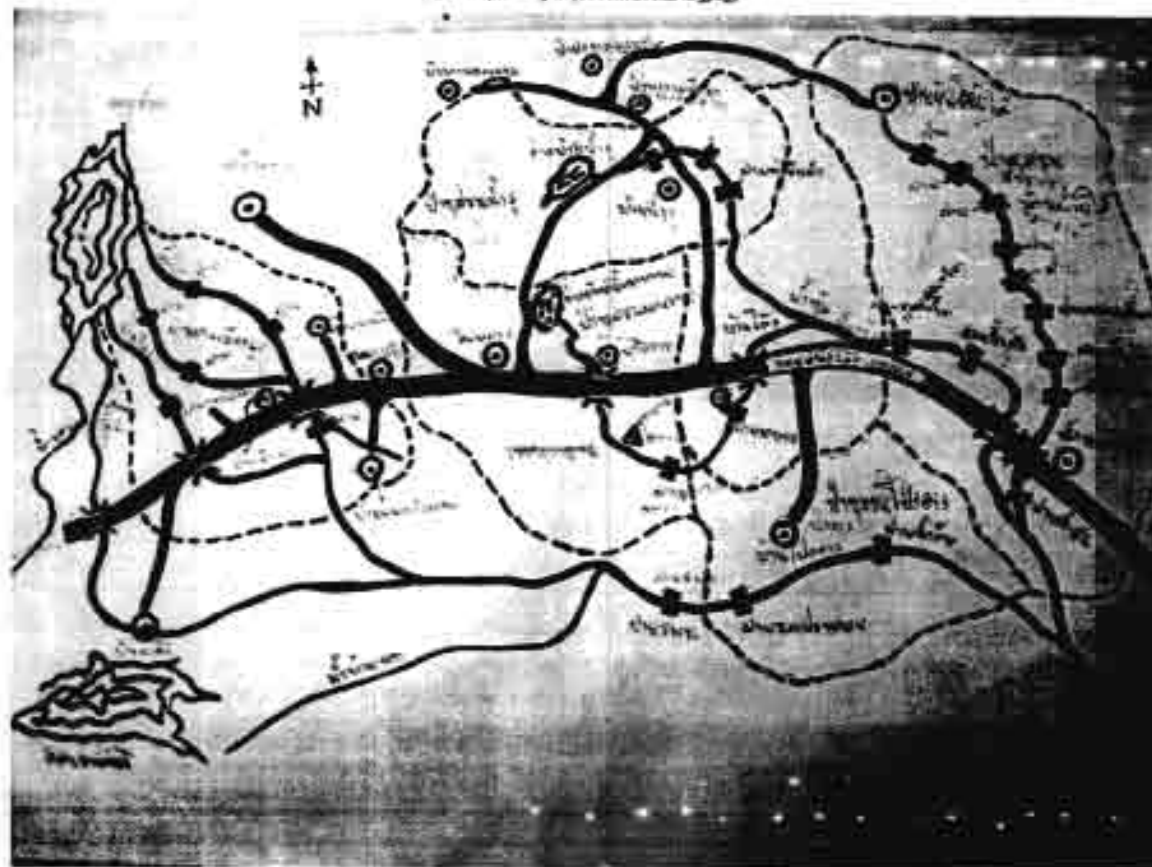

แผนที่แสดงฐานทรัพยากรตำบล เมืองงาย

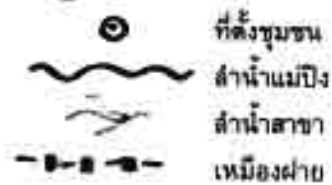

ที่ตั้งชุมชน
ลำน้ำแม่ปิง
ลำน้ำสาทา
เหมืองฝาย

แผนที่แสดงฐานทรัพยากรตำบล เมืองนะ

ที่ตั้งชุมชน

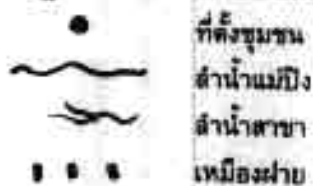
ลำน้ำแม่ปิง

ลำน้ำสาขา

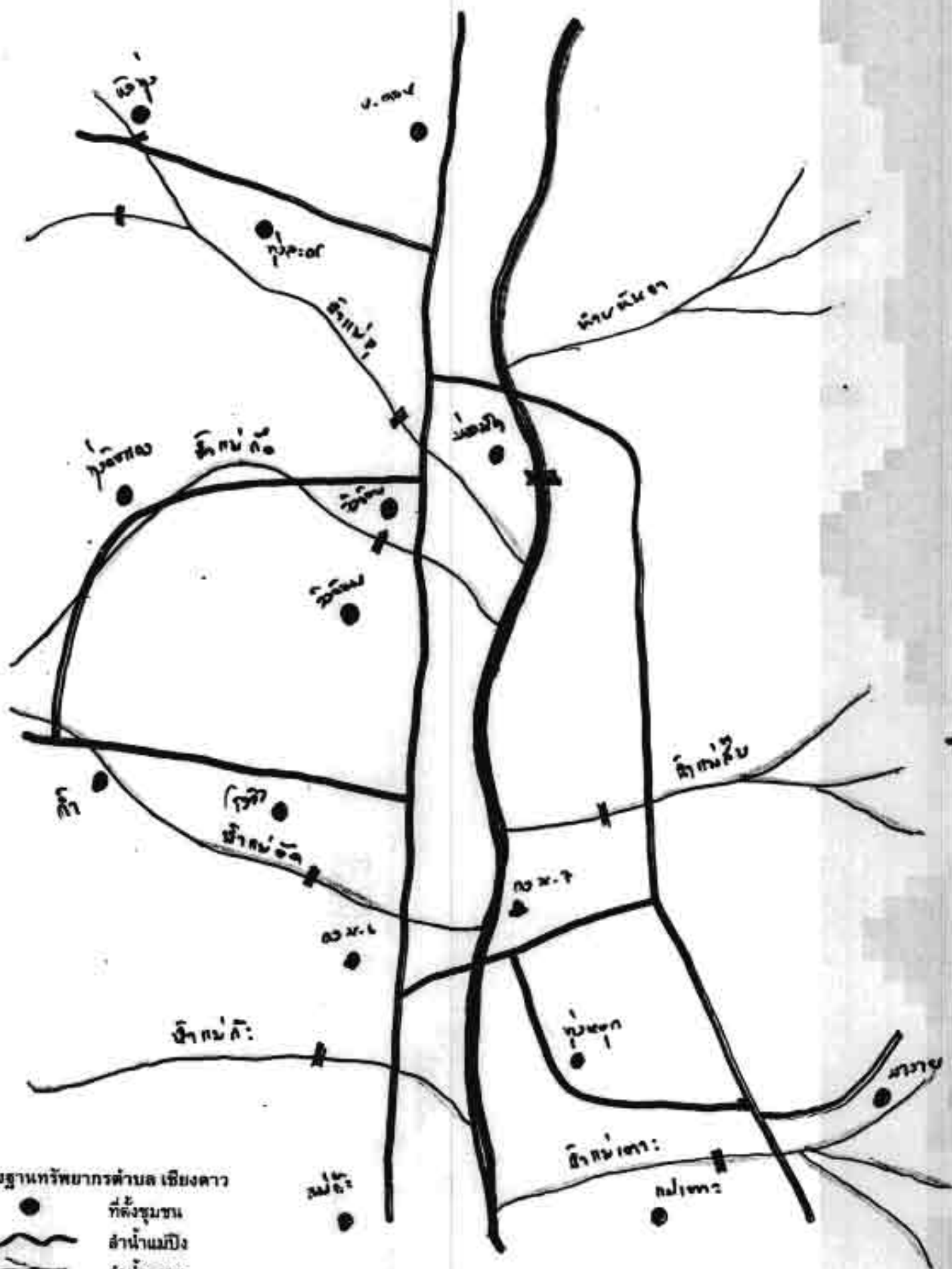
เหมืองฝาย

แผนที่แสดงฐานทรัพยากรตำบล แม่ทะ

ที่ตั้งชุมชน
ลำน้ำแม่ปิง
ลำน้ำสาขา
เหมืองฝาย

แผนที่แสดงฐานทรัพยากรตำบล เชียงดาว

ที่ตั้งชุมชน
ลำน้ำแม่ปิง
ลำน้ำสาข
เหมืองฝาย

ตารางแสดงการใช้ประโยชน์จากพืชและสัตว์จากป่าของชุมชนที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำสาขา

ลุ่มน้ำ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช			สัตว์ป่า	
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์
แม่เกียง	เมืองนะ	อุทยานแห่งชาติ เขียงดาว โครงการหลวง	ป่าเบญจพรรณ, ป่า ป่าเสื่อมโทรม	ไม้ไผ่	สร้างบ้าน	-	หมูป่า	บริโภค
				ไม้เหียง	สร้างบ้าน	-	ควาง	บริโภค
				ไม้รัง	สร้างบ้าน	-	กระรอก	บริโภค
				ไม้เฒ่า	เชื้อเพลิง	-	นก	บริโภค
				ไม้สัก	สร้างบ้าน	-	ลิง	บริโภค
				มะไฟ	บริโภค	-	กบ	บริโภค
				หน่อไม้	บริโภค	-	เขียด	บริโภค
				ปลีกกล้วย	บริโภค	-	ด้วง	บริโภค
				ผักกูด	บริโภค	-	สัตว์	บริโภค
				ผักชีด	บริโภค	-	เหิง	บริโภค
				มันเผือก	บริโภค	-	ตะกวด	บริโภค
								กก.ละ 80-100 บ.
								กก.ละ 40-120 บ.
								กก.ละ 90 บาท
แม่ปะ	เมืองนะ	อุทยานเขียงดาว/ โครงการหลวง	ป่าเบญจพรรณ, เหียงเขียงดาว, สัตว์ป่า หญ้า	ปอ	ทำรองเท้า	-	ควาง	บริโภค
				จิว	พิธีกรรม	-	หมูป่า	บริโภค
				งะ	เชื้อเพลิง	-	ตะกวด	บริโภค
				เหียง	สร้างบ้าน	-	สัตว์	บริโภค
				คิง	สร้างบ้าน	-	หมูหรือ	ใช้ทำยา

ผู้นำ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช			สัตว์ป่า		
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย
				เห็ด(ถอบ) ไม้	บริโภค สร้างบ้าน	คิดละ 80 บ. -			
ห้วยหก	เมืองนะ	อุทยานเขาริมสวน	ป่าเบญจพรรณ, สลับ ป่าเต็ง - รัง	เต็ง	สร้างบ้าน	-	แก้ง	บริโภค	-
				รัง	สร้างบ้าน	-	หญูป้า	บริโภค	-
				ประดู่	สร้างบ้าน	-	เสื่อ	-	-
				ยาง	สร้างบ้าน	-	ไผ่ป่า	บริโภค	-
				สัก	สร้างบ้าน	คิดละ 25 บ.	พื้	-	-
				กล้วยไม้	ประดับบ้าน	-	กระต่าย	บริโภค/เลี้ยง	-
				พญาเสือโคร่ง	ป่ารุกกำลัง	-	กระรอก	บริโภค	-
				พินิจ	แก่งต้น	-	งู	บริโภค	-
				เห็ด(ถอบ)	บริโภค	คิดละ 70 บ.	ผึ้ง	บริโภค	-
แม่ก่อน	ทุ่งข้าวพวง	อุทยานเขาริมสวน	ป่าเบญจพรรณสลับป่า เต็ง - รัง	ยาง	-	-	ลิง	-	-
				เต็ง	สร้างบ้าน	-	ค้าง	-	-
				รัง	สร้างบ้าน	-	กวาง	บริโภค	-
				สัก	สร้างบ้าน	คิดละ 25 บ.	ตะกวด	บริโภค	-
				ไผ่	จักสาน	-	ไผ่ป่า	บริโภค	-
				ไคร้	-	-	รดส่วน	บริโภค	-
				ประดู่	-	-	สิ้น	บริโภค	-
กก.ละ 90-100 บ.									

ผู้สมัคร	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	ทรัพย์สิน			สิทธิ์ป่า		
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย
แม่จาง	ทุ่งข้าวพวง	อุทยานแห่งชาติเขาสก	ป่าดิบเขา, ป่าเบญจพรรณ	เหียง	สร้างบ้าน	-	แมงมัน	บริโภค	-
				แดง	สร้างบ้าน	-	นกเอี้ยง	เลี้ยง	ตัวละ 300-500 บ.
				โงก	สร้างบ้าน	-	นกไพร่ตลก	เลี้ยง	-
				เห็ด	บริโภค	-	ผึ้ง	บริโภค	ขวดละ 80-120 บ.
				ผักกุ่ม	บริโภค	-	นกกก	-	-
				เห็ด	บริโภค	-	กวาง	เลี้ยง	ตัวละ 20 บาท
				เห็ด	บริโภค	-	นกเขา	เลี้ยง	ตัวละ 40-50 บ.
				เห็ด	บริโภค	คิดราคา 10-20 บ.	นกแก้ว	เลี้ยง	ตัวละ 40-50 บ.
				จำปีป่า	สร้างบ้าน	-	หมูป่า	บริโภค	-
				จำปาป่า	สร้างบ้าน	-	กวาง	บริโภค	กก.ละ 100-120 บ.
แม่จาง	ทุ่งข้าวพวง	อุทยานแห่งชาติเขาสก	ป่าดิบเขา, ป่าเบญจพรรณ	ก่อ	บริโภค	คิดราคา 10-20 บ.	อีเห็น	บริโภค	-
				สน	เชื้อเพลิง	-	เม่น	บริโภค	-
				เป่า	สร้างบ้าน	-	ตะกวด	บริโภค	กก.ละ 100 บ.
				ไผ่	สร้างบ้าน	-	ลิง	-	-
				มะม่วงป่า	บริโภค	-	ตัวกินมด	-	-
				มะไฟป่า	บริโภค	-	ไผ่ป่า	บริโภค	-
				พญาเสือ	หลังคาบ้าน	-	กระรอก	บริโภค	-
				เห็ด(ถอบ)	บริโภค	-	นกแก้ว	เลี้ยง	-
				เห็ด	สร้างบ้าน	-	นกกระทาด	เลี้ยง	-

ผู้นำ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช		สัตว์ป่า		
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์
แม่ขาว				เค็ง	สร้างบ้าน	-	นางเขา	เลี้ยง
				วัง	สร้างบ้าน	-	เพี้ยงภูเขา	เลี้ยง
				ยาง	สร้างบ้าน	-	ปอดหัวจุก	เลี้ยง
				เต่าร้าง	-	-	นกหัวขวาน	เลี้ยง
				ก่อ	บริโภค	-	หมาโน	-
				หวาย	ตะกร้า	-	-	-
				ไม้	สร้างบ้าน	-	หมูป่า	บริโภค
				สัก	สร้างบ้าน	-	กระรอก	บริโภค
				แดง	สร้างบ้าน	-	กวาง	บริโภค
				ประดู่	สร้างบ้าน	-	ไผ่ป่า	บริโภค
ท. ว. ทรายขาว				มะม่วงน้ำ	บริโภค	-	นก	เลี้ยง
				ก่อ	บริโภค	กก.ละ 10-20	ดักแด้	บริโภค
				เต็ง	สร้างบ้าน	-	-	-
				วัง	สร้างบ้าน	-	-	-
				เห็ด(ถอบ)	บริโภค	-	-	-
				เค็ง	สร้างบ้าน	-	กวาง	บริโภค
				เหียง	สร้างบ้าน	-	ตะกวด	บริโภค
				วัง	สร้างบ้าน	-	กระต่าย	บริโภค
				ยาง	สร้างบ้าน	-	หมาป่า	เลี้ยง
				-	-	-	-	-

คู่มือ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช			สัตว์ป่า		
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย
แม่เปิน	ปึงโค้ง	อุทยานจศรีสนาม	ป่าเบญจพรรณ ที่ราบ สลับทุ่งหญ้า	สัก	สร้างบ้าน	ตลอด 25 บ.	นกโพระดก	เลี้ยง	-
				ไผ่	สร้างบ้าน	-	นกกระหา	เลี้ยง	-
				แฉะ	เชื้อเพลิง	กระสอบ 100	นกเอี้ยง	เลี้ยง	-
				ก่อ	บริโภค	-	นาคุ้ม	เลี้ยง	-
				มะไฟป่า	บริโภค	-			
				กล้วยป่า	-	-			
				ผักสาม	บริโภค	-			
				ผักกูด	บริโภค	-			
				เห็ด (ตอม)	บริโภค	ลิตรละ 30-50			
				ไผ่	สร้างบ้าน	-	กวางผา	บริโภค	-
แม่เปิน	ปึงโค้ง	อุทยานจศรีสนาม	ป่าเบญจพรรณ ที่ราบ สลับทุ่งหญ้า	เหียง	สร้างบ้าน	-	หนูป่า	บริโภค	-
				สัก	สร้างบ้าน	-	หมี	-	-
				ประดู่	สร้างบ้าน	-	กระต่ายป่า	บริโภค	-
				เต็ง	สร้างบ้าน	-	กระรอก	-	-
				รัง	สร้างบ้าน	-	กระแต	-	-
				แดง	สร้างบ้าน	-	หนู	-	-
				ผักหวาน	บริโภค	-	ตะกวด	บริโภค	-
				ผักกูด	บริโภค	-	นกเอี้ยง	เลี้ยง	-
				ผักขมิ้น	บริโภค	-	นกเขา	เลี้ยง	-

ผู้ส่งน้ำ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช		สัตว์ป่า	
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	การจำหน่าย
แม่ฮ้อย				เพกา	สมุนไพร	กาเหว่า	เสียง
				ปิวแดง	สมุนไพร	เสียง	บริโกด
				ฟ้าทลายโจร	สมุนไพร		
				สาบเสือ	สมุนไพร		
					สมุนไพร		
	แม่ละ	อุทยานศรีลานนา	ป่าเบญจพรรณ เนิน เขาตลับที่ราบสูง	ประดู่	-	หญ้า	บริโกด
				ตะแบก	-	ลิง	-
				เสลา	-	กระต่าย	บริโกด
				รกฟ้า	-	ไผ่	บริโกด
				เหว	-	นกเขา	เสียง
				จิวป่า	-	นกปรอด	-
				ลำ	-	นกโพระดก	-
				ไผ่	-	นกแซงแซว	-
				เห็ด	-	นกเป็ด	-
				จำปีป่า	สร้างบ้าน	นกกก	-
				จำปาป่า	บริโกด	นกกีบปลา	-
				ผักกูด	สร้างบ้าน	นกพญาไฟ	-
				เฟิร์น	บริโกด		-
					-		

ผู้นำ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช			สัตว์ป่า	
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์
แม่เตาะ/แม่จอน	เชียงดาว	อุทยานจศรีตานนา	ป่าเบญจพรรณ สลับป่าเต็งรัง	ยาง	สร้างบ้าน	-	หญ้า	บริโภค
				แดง	สร้างบ้าน	-	ไผ่ป่า	บริโภค
				สัก	สร้างบ้าน	-	ต้น	บริโภค
				เต็ง	สร้างบ้าน	-	ตะกวด	บริโภค
				รัง	สร้างบ้าน	-	เสียด	บริโภค
				มะไฟป่า	บริโภค	-	ลิง	เลี้ยง
				มะม่วงป่า	บริโภค	-	กระต่าย	-
				ผักกูด	บริโภค	-	กระรอก	-
				เห็ด(ตอม)	บริโภค	-	-	-
				ทองสาธ	รองตะกร้า	-	แก้ง	บริโภค
แม่มะ	แม่มะ	อุทยานเชียงดาว	ป่าดิบเขา ภูเขาสลับซับซ้อน	ทองแดง	-	-	กวาง	บริโภค
				ไทร	-	-	อิน	บริโภค
				กล้วยถาญ	-	-	ตะกวด	บริโภค
				ก้อ	-	-	หญ้า	บริโภค
				มะไฟป่า	บริโภค	-	กระต่าย	-
				มะม่วงป่า	บริโภค	-	ไผ่ป่า	บริโภค
				ทอง	โหม่งเมียง	-	กระรอก	-
				จำปีป่า	สร้างบ้าน	-	อิน	บริโภค
				จำปาป่า	สร้างบ้าน	-	นกไพร่ดก	-

ผู้นำ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช			สัตว์ป่า		
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย
				เต็ง	สร้างบ้าน	คอกละ 20 บ.	หนอนไม้ไผ่	บริโภค	กก.ละ 100 บ.
				ก่อ	บริโภค	-	หมูหรั่ง	-	-
				ประตู่	สร้างบ้าน	-	นกรมิ่ง	-	-
				กล้วยป่า	ทำอาหาร	-	เสียงมา	-	-
				ผักเสียด	บริโภค	-	นกกก	-	-
				ไม้พิก	มัดเมี่ยง	1000/100 บ.	นกเข่งแขว	-	-
				เห็ด	บริโภค	-	นกปรอด	-	-
แม่ซ้าย	แม่ละ	ป่าสงวนแห่งชาติป่า เขื่อนหลวง	ป่าดิบเขา สลับป่าดิบ ชื้น ภูเขาสลับซับซ้อน	หางกาน	-	-	หมูหรั่ง	-	-
				ปอแตกคำ	อาหารสัตว์	-	กวาง	-	-
				ยบพราย	-	-	ตะกวด	บริโภค	-
				ก่อ	มุงหลังคา	-	กระรอก	-	-
				ปอ	เชือก	-	หมูป่า	บริโภค	-
				ดอกแค	บริโภค	-	แก้ง	-	-
				กิ่ง	ไม้กวาด	-	ชิง	-	-
				ดอกด่าง	บริโภค	เครือ300บ.	นกกก	-	-
				พญูช้าง	-	-	นกเขียง	-	-
				จะต่าน	บริโภค	กก.ละ10 บ.	นกกระปูด	-	-
				มะไฟป่า	บริโภค	-	นกรมิ่ง	-	-

ผู้นำ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช			สัตว์ป่า		
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย
				จุ่มแดง ผักหนาม ก่อ	โหม่ บริโภค บริโภค	- - -	วอก ผิง นกเขาเข้า	- บริโภค -	- - -
แม่ทะ	เวียงดาว	ป่าสงวนแห่งชาติป่า เวียงดาว	ป่าเบญจพรรณ ที่ราบ สูงสลับเนินเขา	สัก แดง มะม่วงป่า มะไฟป่า ไผ่	สร้างบ้าน สร้างบ้าน บริโภค บริโภค สร้างบ้าน เครื่องใช้สอย	- - - - -	ไผ่ป่า กระรอก กระต่าย หนู อีเห็น ตะกวด นกกระแต นกปรอดโง่ง นกเงือก นกเขา นกไพร่ตลก	บริโภค - - - - - บริโภค - - เลี้ยง เลี้ยง เลี้ยง	- - - - - - - - - -
แม่ทะ	แม่ทะ	ป่าสงวนแห่งชาติป่า เวียงดาว	ป่าเบญจพรรณ สลับ ป่าดงดิบ	ก่อ สัก ประดู่ แดง	บริโภค สร้างบ้าน สร้างบ้าน สร้างบ้าน	- - - -	กระรอก หมูป่า กวาง เก้ง	- บริโภค บริโภค -	- - - -

ผู้นำ	ตำบล	สถานภาพพื้นที่	ลักษณะทางกายภาพ	พรรณพืช			สัตว์ป่า		
				ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย	ชื่อ	ประโยชน์	การจำหน่าย
				มะค่าโมง ไม้ไผ่	สร้างบ้าน	-	ลิง ไก่ฟ้าหาง ลายขวาง เขียดมา	-	-
								บริโภค	-

2.4 สภาพปัญหาลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

2.4.1 ปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิง

- 1) การบุกรุกแผ้วถางป่าบริเวณป่าต้นน้ำ
- 2) การจับจอง ขยาย ซ้ำซ้อนที่ดินเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจซื้อขายที่ดินแผ้วถางไป
ในหลายพื้นที่
- 3) การลักลอบตัดไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดงและไม้ยาง
เป็นต้น
- 4) การเกิดปัญหาไฟป่า ซึ่งจะเกิดปัญหารุนแรงในช่วงฤดูแล้ง เนื่องจากมีการจุด
ไฟเผาไร่นาเตรียมการเพาะปลูก รวมถึงการลักลอบล่าสัตว์ที่มักจุดไฟเพื่อไล่ต้อนสัตว์ป่า ตลอดจน
จนเผาป่าเพื่อให้เกิดเหตุระเบิด สำหรับเป็นอาหารของสัตว์เลี้ยงและเหยื่อล่าสัตว์ป่า
- 5) การเก็บหาของป่า มีการกระทำเป็นธุรกิจ โดยไม่ได้พิจารณาถึงความสามารถ
ในการผลิตขึ้นทดแทนทางธรรมชาติ เช่น การตัดฟัน ไม้ใช้สอยต่างๆ รวมถึงไม้ไผ่ที่มีการตัด
และขนถ่ายออกจากป่าเต็มลำรถ การเก็บเปลือกไม้รวมถึงพืชสมุนไพรชนิดต่างๆ ทั้งจำพวก
ว่าน กวาวเครือ ตลอดจนกล้วยไม้ป่าที่มีราคาแพง เป็นต้น
- 6) การเสื่อมคุณภาพของทรัพยากรดิน มีการใช้ประโยชน์จากดินในลักษณะที่ไม่
เหมาะสม ขาดการอนุรักษ์ดิน เช่น การเพาะปลูกพืชในบริเวณที่สูงชัน โดยไม่มีคันกันหรือปลูก
พืชยึดแนวสันป้องกันดินพังทลาย ก่อให้เกิดปัญหาการสูญเสียหน้าดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ รวมถึง
ถึงการแผ้วถางป่าและปัญหาไฟป่า ปัญหาดินเสื่อมสภาพหรือคุณภาพลดลง ซึ่งเกิดจากการเพาะ
ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ในพื้นที่เดียวกันหลายๆ ปี ตลอดจนมีการไถพรวนหน้าดินโดยเครื่อง
จักรกล ซึ่งปัญหาดินพังทลาย ได้นำไปสู่สภาพการตื้นเขินของแม่น้ำลำธาร การทับถมของดิน
ตะกอนในแหล่งน้ำ ทำให้ความสามารถในการกักเก็บน้ำลดลง
- 7) การเสื่อมคุณภาพน้ำและปริมาณน้ำที่ลดลง เนื่องจากโครงสร้างทางธรณี
วิทยาที่เป็นชั้นหิน และดินสูญเสียความสามารถในการดูดซับกักเก็บน้ำ เนื่องจากสภาพป่าได้ถูก
ทำลายไปเป็นจำนวนมาก น้ำที่ไหลจากป่าในช่วงฤดูฝน ได้พัดพาดินตะกอนไปทับถมแหล่งน้ำ ลำ
ห้วย ทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน ส่วนน้ำที่ไหลผ่านพื้นที่การเกษตร โดยเฉพาะการเพาะปลูกพืช
เศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ที่ต้องมีการใช้สารเคมีเข้มข้น ทั้งปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืช ส่งผลให้คุณภาพมี
การปนเปื้อนสารเคมีอย่างเข้มข้นด้วยเช่นกัน อีกทั้งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตในน้ำ
เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และพืชบางชนิด ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่ชุมชนท้องถิ่นจะพึ่งพาได้

2.4.2 ปัญหาที่ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบนกำลัง เผชิญอยู่

1) วิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยพึ่งพาและเกื้อกูลทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายไป ป่าที่เคยเป็นแหล่งปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต รวมถึงเป็นแหล่งประกอบพิธีกรรม มีความผูกพันภายใต้ความเชื่อ จารีตประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนความผูกพันทางจิตวิญญาณ ได้สูญสลายหรือขาดช่วงการสืบทอดไป

2) รัฐบาลไม่ส่งเสริมให้ชุมชนจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในระดับนโยบายของรัฐเพิ่งจะเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อไม่นานมานี้ ในช่วงที่กฎหมายรัฐธรรมนูญเริ่มมีผลบังคับใช้ในช่วงปี พ.ศ.2540 โดยระบุถึงการให้อำนาจชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมสามารถมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ไม่น้อยกว่า 3 มาตรา ได้แก่ มาตรา 46 มาตรา 56 และมาตรา 79 เป็นต้น

ขณะเดียวกันก่อนหน้านี้ กระทั่งถึงปัจจุบัน หน่วยงานของรัฐ ยังอาศัยกรอบความคิดเดิมที่ถือว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นรัฐ และบทบาทหน้าที่ในการดูแลรักษาบริหารจัดการ ถูกกำหนดให้เป็นความรับผิดชอบของรัฐเท่านั้น โดยอาศัยข้อกำหนด กฎระเบียบ ภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องป่าไม้ 4 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 โดยไม่ได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดและการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับสาระสำคัญและบทบัญญัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

3) การไม่ให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้าน นำไปสู่การปิดกั้นโอกาสที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้เรียนรู้และยกระดับความรู้ความเข้าใจ เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งในที่สุดการจัดการโดยรัฐต้องประสบปัญหา เนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชน

4) การถือครองและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติยังมีความไม่เป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตป่า ต่างต้องประสบปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงด้านที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน เช่น การถือครองที่ดินโดยไม่มีกฎหมายรองรับ การประกาศเขตอนุรักษ์ทับที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งนำไปสู่สภาพความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐ ที่ยึดถือด้วยกฎหมายเป็นหลัก และเลือกใช้มาตรการในปราบปรามและการผลักดันออกนอกพื้นที่ที่ใช้ความรุนแรง

นอกจากนี้ปัญหาความไม่ชัดเจนของแนวเขตป่าอนุรักษ์ เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น ได้ส่งผลต่อความไม่มั่นคงด้านจิตใจ ชาวบ้านบางส่วนจึงไม่มีความรู้สึกรักและหวงแหนที่อยู่อาศัย เพราะไม่มั่นใจว่าวันใดวันหนึ่ง บ้านเรือนและที่ทำกินเหล่านั้นอาจ

จะไม่ใช้ของคนต่อไป หนทางหนึ่ง que เลือกทำคือ เปลี่ยนสภาพป่าให้เป็นที่ทำกิน มีการลงไม้ผลแทนที่ และจุดไฟเผาต่อไม้ที่โค่นล้มลงให้เหี้ยนเตียน ภายใต้ความเชื่อที่ว่าตราบโคตยังเป็นป่า รัฐจะมายึดครองเอาไป

5) มีการใช้อำนาจอิทธิพลทางการเมืองและการเงิน การใช้อิทธิพลทางการเมืองและการเงิน แม้จะไม่ได้กระทำในลักษณะกดขี่ข่มเหงโดยตรง แต่ส่งผลด้านการครอบงำทางความคิดแก่คนท้องถิ่น โดยนำเรื่องการพัฒนาชนบทที่เน้นด้านการสร้างสิ่งปลูกสร้างและถาวรวัตถุ เช่น ถนน สะพาน ฝ่ายคอนกรีต รวมถึงอาคารต่างๆ เป็นต้น ว่าสิ่งเหล่านี้คือความหมายของการพัฒนา ขณะเดียวกันยังได้รับผลประโยชน์จากการประมาณโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างและทรัพยากรธรรมชาติที่สูญเสียไปเพื่อการก่อสร้างต่างๆ เช่น ป่าไม้ ดิน หิน ทราย เป็นต้น โดยการแสวงประโยชน์ได้กระทำเป็นขบวนการ มีการประสานผลประโยชน์ในกลุ่มพวกพ้องทั้งระดับท้องถิ่นและกลุ่มอิทธิพลระดับประเทศ

6) ขาดความมั่นใจในเรื่องการรับรองสัญชาติ เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นในเขตลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ อาทิ กะเหรี่ยง ลีซอ มูเซอ ปะหล่อง จีนฮ่อ ไทยใหญ่ ม้ง เป็นต้น ชนเผ่าต่างๆ ล้วนต้องการการรับรองสัญชาติเป็นคนไทย เพื่อจะได้รับความเท่าเทียมด้านสิทธิ เสรีภาพ และสวัสดิการที่พึงได้จากรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ มุมมองและทำที่ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีต่อชนเผ่าเหล่านั้น ยังเป็นไปในลักษณะการปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อย ซึ่งนับเป็นการปิดกั้นโอกาสการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรอีกด้วย

7) มีรูปแบบการเกษตรที่เดินตามระบบการตลาดและการผลิตพืชเศรษฐกิจ การส่งเสริมการเพาะปลูกและกระแสความต้องการของตลาด เกี่ยวกับผลิตผลการเกษตรที่เป็นพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพด ชিং ถั่วเหลือง เป็นต้น นับเป็นสิ่งเ้าและเป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านสนใจเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิด ซึ่งส่วนใหญ่มีความผันผวนด้านราคา และมีต้นทุนการผลิตสูง เนื่องจากจำเป็นต้องใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นและในปริมาณมาก ทั้งนี้ความไม่แน่นอนด้านราคาซึ่งถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลาง นำไปสู่สภาพความไม่มั่นคงด้านรายได้และเกิดการะหนี้สิน

8) การเลือกปฏิบัติของเจ้าหน้าที่คามที่ได้กล่าวถึงไปแล้วข้างต้นว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงลบต่อชุมชนชาวไทยภูเขา ว่าเป็นสาเหตุของปัญหาด้านต่างๆ ทั้งเรื่อง การล้าต้วัดตัดไม้ ปัญหาความมั่นคง และยาเสพติด เป็นต้น ดังนั้นการให้บริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ทั้งด้านการศึกษา การสาธารณสุข ตลอดจน สวัสดิการทางสังคม รวมถึงการดำเนินคดีทางกฎหมาย จึงมักเลือกปฏิบัติและไม่ให้ความเป็นธรรมกับกลุ่มชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ โดย

เฉพาะเรื่องการลักลอบแสวงประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้
ค่าเนคติ

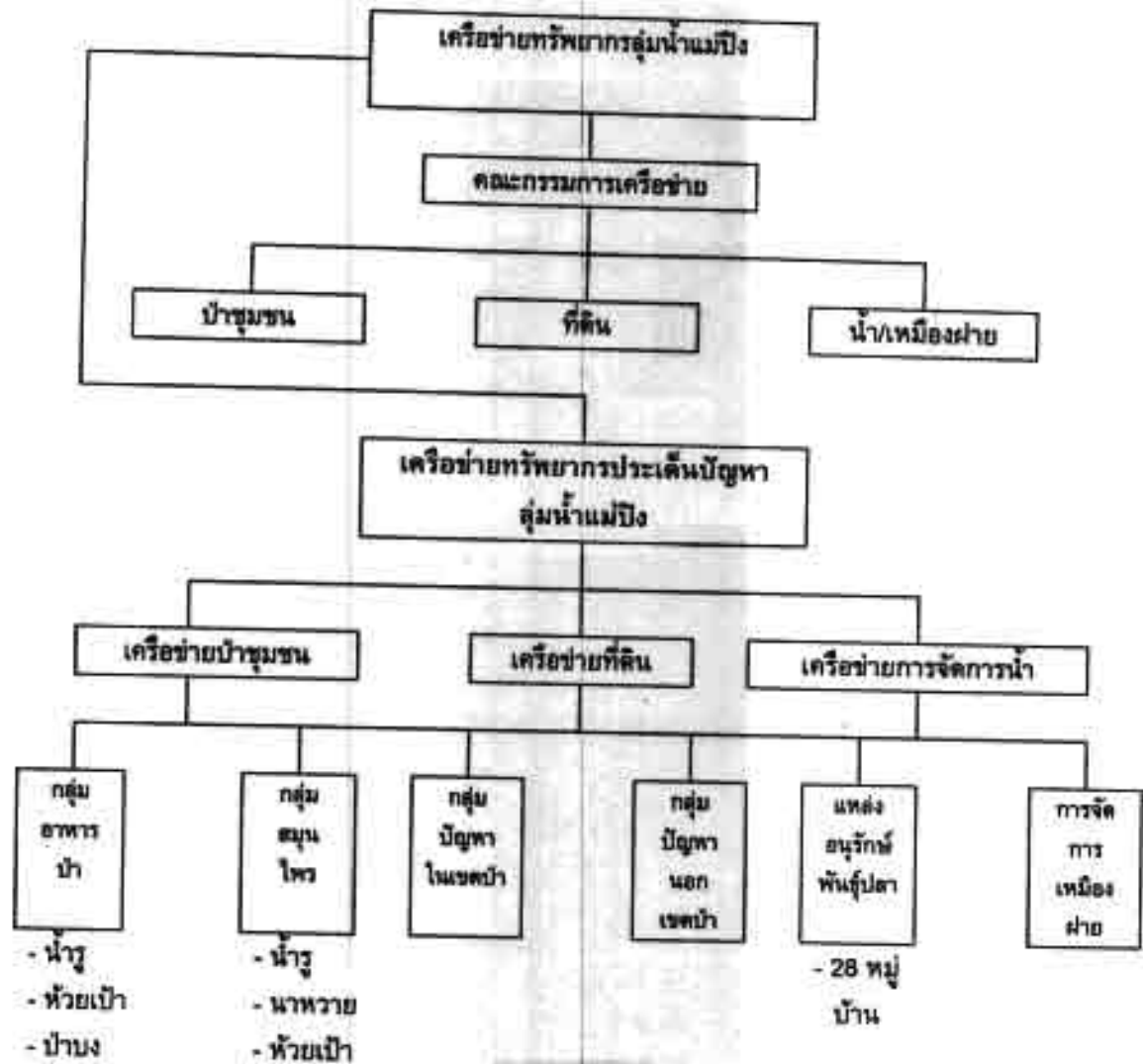
มักจะปรากฏให้เห็นเสมอที่จะไม่

9) ช่องว่างและความแตกต่างทางสถานภาพ เชื้อชาติ ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ นับเป็นข้อจำกัดและอุปสรรคในการติดต่อสื่อสารและการสร้างข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน เนื่องจากแต่ละชนเผ่าต่างมีโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน บางชุมชนค่อนข้างเป็นสังคมปิด มักให้การเคารพนับถือแต่เฉพาะผู้อาวุโสของชนเผ่าตน ขณะเดียวกันมักจะไม่ยอมรับบุคคลภายนอกหรือบุคคลที่เป็นชนเผ่าอื่น ส่งผลให้การจัดทำข้อตกลงร่วมกัน ในการจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ กรณีที่มีปัญหาหรือข้อพิพาท กระทำไปด้วยความยากลำบาก

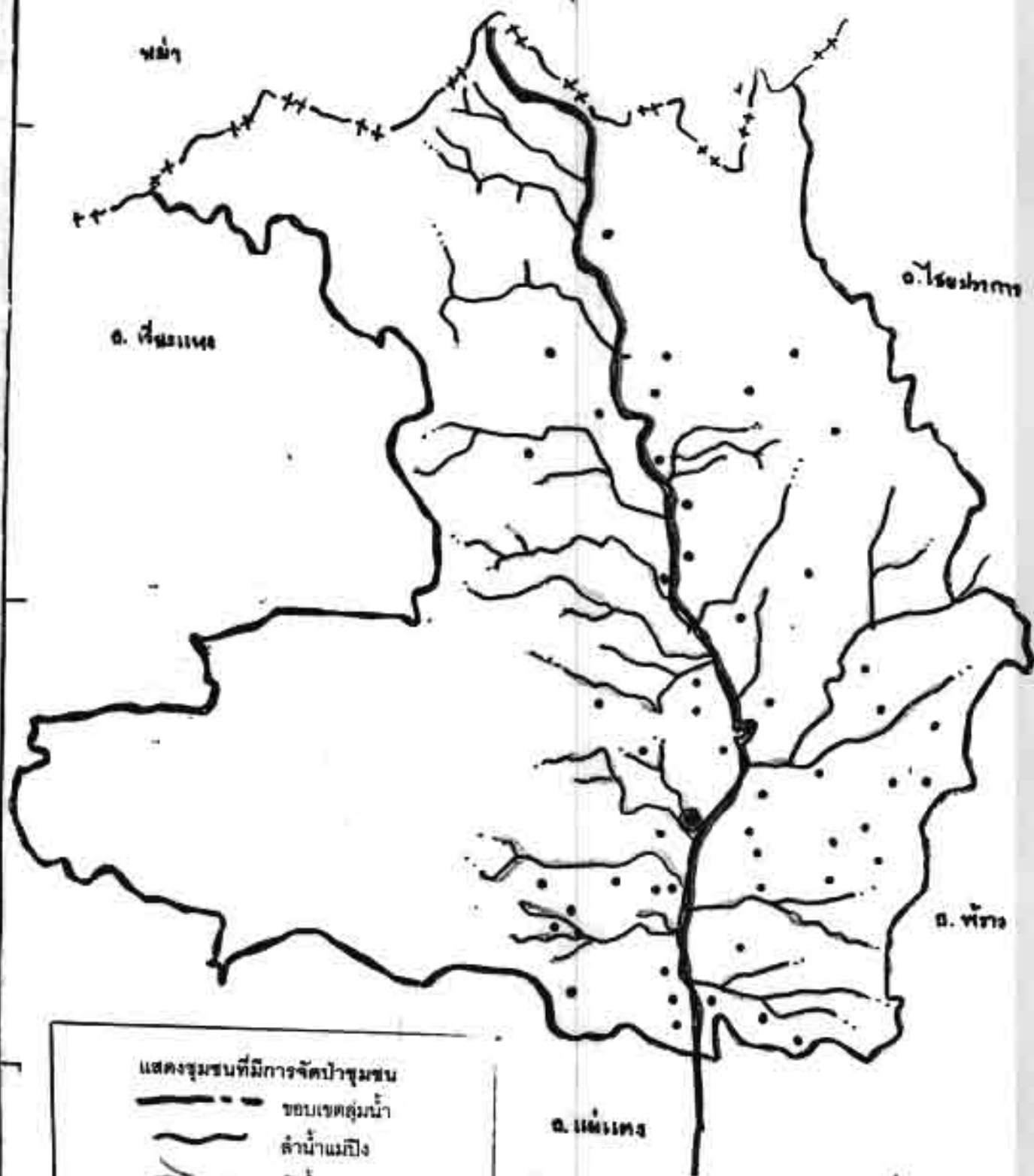
10) ความมั่นคงตามแนวชายแดน ไทย-พม่า เนื่องจากชุมชนบางส่วนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ตั้งอยู่ในเขตชายแดนไทย-พม่า ซึ่งต้องประสบปัญหาด้าน ความมั่นคง และต้องอยู่ในการควบคุมของกองกำลังทหาร ความคล่องตัวหรือความมีอิสระในการจัดกิจกรรมทางสังคมค่อนข้างจำกัด เพราะจะถูกจับตามองอย่างใกล้ชิดภายใต้ทัศนคติเชิงลบ ขณะเดียวกันโครงการต่างๆ ที่จะเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นของส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ยังต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวดเช่นกัน ทั้งนี้ในบางกรณีอาจได้รับการปฏิเสธ ในการประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย

11.) การท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ธุรกิจท่องเที่ยวที่เน้นการเข้าไปสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น เช่น การขี่ช้าง-ล่องแพ หรือธุรกิจท่องเที่ยวทัวร์ป่า ซึ่งนอกจากจะมีการตัดไม้เพื่อทำแพ ซึ่งทำลายสมดุลของระบบนิเวศแล้ว การเดินทางเข้าสู่ชุมชนโดยเรียกร้องให้ชุมชนสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งในด้านการให้ความบันเทิงด้านการแสดง ยาเสพติด รวมถึงการค้าประเวณี ยังส่งผลให้ชุมชนต่างๆ รับเอาค่านิยมในการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย ตกเป็นทาสของแนวคิดวัตถุนิยม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิต จารีตประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดั้งเดิมต้องเสื่อมทราลง อีกทั้งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมขั้นรุนแรงอีกด้วย

2.5 โครงสร้างกลุ่มและองค์กรชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน

แผนที่แสดงกลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน อ. เชียงดาว

แสดงชุมชนที่มีการจัดป่าชุมชน

ขอบเขตลุ่มน้ำ

ลำน้ำแม่ปิง

ลำน้ำสาขา

ที่ว่าการอำเภอ

แม่ปิง - เชียงดาว

N

มาตราส่วน 1 : 300,000

98° 45'

99° 00'

แสดงชุมชนที่มีการจัดการป่าชุมชน 54 ชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ 6ตำบล

ต.แม่ทะ 15 ชุมชน

1. บ้านป่าบง
2. บ้านแม่ทะ
3. บ้านจอมคีรี
4. ห้วยใจ
5. สบอ้อ
6. แม่ฮ้อโน
7. สบคาบ
8. ปางมะโฮ
9. แก่งปิ่นดำ
10. แม่แม่
11. แม่ซ้าย
12. แม่ยะ
13. ปาง
14. ห้วยคะนิน

ตำบลเชียงดาว

1. หัวทุ่ง
2. ม่วงม้อง
3. บ้านดง
4. หุ้งหลุก
5. แม่เตาะ
6. ผาสายปางแดงใน
7. ห้วยอีโก้
8. ท่าซี้เหล็ก

ตำบลปิงโค้ง

1. ปางมะเยา
2. ปางมะกง
3. ก้อดป่าบง
4. แม่ป้าม
5. ห้วยน้ำริน

6. ปิงโค้ง
7. ปางมะเฟือง
8. หัวโก
9. ห้วยจะคำน
10. ออนโน

ตำบลเมืองงาย

1. สหกรณ์
2. แม่ฮ้อน
3. สัน
4. สบงาย
5. ชุนฮ้อน

ตำบลทุ่งข้าวพวง

1. แม่ก้อน
2. แม่จา
3. ห้วยเป้า
4. ห้วย
5. ปางเบาะ
6. ห้วยตีนตั้ง
7. แม่จาเหนือ

ตำบลเมืองนะ

1. เมืองนะ
2. นาหวาย
3. โล๊ะป่าหาญ
4. ป่องอาง
5. น้ำรู
6. พหนองแขม
7. ห้วยไล่
8. ชุนห้วยไล่

ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงนั้นจะมีเครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ปิงที่เป็นการรวมกันของคณะกรรมการเครือข่ายในเรื่อง ป่าชุมชน เหมืองฝายและชุมชนสองฝั่งแม่น้ำปิง และเครือข่ายประเด็นปัญหาเรื่องที่ดิน รวมตัวกัน โดยในแต่ละประเด็นนั้นจะมีคณะกรรมการดังนี้คือ

2.5.1 เครือข่ายป่าชุมชนจะมีคณะกรรมการ 18 คน ประกอบด้วย

1) นายคณิต กองสถาน	ประธานเครือข่าย
2) นายคำปิ่น สุกใส	รองประธาน
3) นายณรงค์ พรหมปัญญา	รองประธาน
4) นายสมบุญ คำวัน	กรรมการและเลขานุการ
5) นายสุคำ จันแก้ว	เหรัญญิก
6) นายทวี บุญกองรัตน์	ปฏิคม
7) นายเสาร์ ศรีอำภา	กรรมการ
8) นายแก้ว จองจาย	กรรมการ
9) นายประเสริฐ จารุจรรยาวงศ์	กรรมการ
10) นายนพดล อนันตะ	กรรมการ
11) นายวัลลภ เจริญศรี	กรรมการ
12) นายจตุฏฐ์ อาวุฒิ	กรรมการ
13) นายตุ้มคำ เรืองวิไล	กรรมการ
14) นายสุคำ เลื้อมา	กรรมการ
15) นายณรงค์ ผ่องแผ้ว	กรรมการ
16) นายประจักษ์ บุญเรือง	กรรมการ
17) นายทอง ชัยมหา	กรรมการ
18) นายใจมา สายสุวรรณ	กรรมการ

2.5.2 เครือข่ายน้ำเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง

เครือข่ายน้ำเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง เกิดขึ้นมาจากสมาชิกในชุมชนแต่ละหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หมู่บ้านที่ได้มีการอนุรักษ์สายน้ำแม่ปิงในรูปแบบของการจัดทำเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา ในพื้นที่สองแห่งที่มีความชัดเจนและดำเนินการมานานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ได้แก่ บ้านคง หมู่ที่ 7 และบ้านม่วงข้อง หมู่ที่ 3 ตำบลเชียงดาวในรูปแบบการดำเนินงานคล้ายกับการจัดการป่าในรูปแบบของป่าชุมชนเพียงแต่ว่าแทนที่จะดูแลรักษาป่าให้สมาชิกชุมชนที่อยู่ติดกับลำน้ำแม่ปิงหันมาเอาใจใส่ดูแลสายน้ำโดยมีคณะกรรมการ มีกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากสายน้ำแม่ปิง มีป้ายบอกแนวเขตของพื้นที่ และ

การประสานความร่วมมือจากหน่วยงานส่วนราชการทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนในพื้นที่อาทิตกรมประมงที่ให้การสนับสนุนในเรื่องของพันธุ์ปลา เกษตรอำเภอ จัดฝึกอบรมให้สมาชิกในหมู่บ้าน เรื่องของการเกษตรปลอดสารพิษ องค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาหนุนเสริมบางพื้นที่ บางส่วน ในการกั้นน้ำยกระดับให้สูงขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และขยายพันธุ์ แต่การดำเนินงานดังกล่าว ของหน่วยงานที่เข้าสนับสนุนไม่ได้ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีหมู่บ้านในพื้นที่สองฝั่งลำน้ำแม่ปิงหลายหมู่บ้านได้มีการกำหนดแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาในเขตพื้นที่ของหมู่บ้านโคกหมู่บ้านนั้น บางหมู่บ้านได้อาศัยกฎของหมู่บ้านหรืออาศัยจารีตประเพณีของชุมชนท้องถิ่นเข้ามาผสมผสานในการดูแลรักษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเกี่ยวกับเขตพื้นที่ภัยทณที่มีแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาใกล้วัด ชาวบ้านหรือชุมชนในบริเวณใกล้เคียงมีความเกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้าจับมากินหรือเพื่อขาย ทำให้กลายเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่มีปลาหลากหลายชนิดชุกชุม ปลาบางพันธุ์ที่เคยหายไปจากสายน้ำแม่ปิงเริ่มกลับคืนมา และเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้กับชุมชนในพื้นที่อื่นๆ ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้ได้รับปัญหาของชุมชนที่มีการดูแลรักษาสายน้ำแม่ปิงกับชุมชนที่ยังไม่กระตือรือร้นหรือกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินงาน ด้วยการพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นรวมเป็นเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิงตลอดทั้งสายตั้งแต่บ้านเจียงจันทร์ถึงบ้านแก่งปันเค้า 28 หมู่บ้านสองฝั่งลำน้ำแม่ปิง 9 ลำน้ำสาขา รวมเป็นเครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิงขึ้นมาเพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการเข้ามาบริหารจัดการและสร้างความเข้าใจให้เครือข่ายสมาชิกครอบคลุมทุกๆหมู่บ้าน

เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง เน้นการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สองฝั่งลำน้ำแม่ปิง จำนวน 28 หมู่บ้านและลำน้ำสาขาย่อย 9 สาขา ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง ประกอบไปด้วย คณะกรรมการบริหาร 12 คน คณะกรรมการเครือข่ายจากตัวแทนหมู่บ้านละ 1 คน รวมกับหมู่บ้านลำน้ำสาขาย่อย จำนวน 37 คน และตัวแทนสมาชิกของชุมชนในแต่ละหมู่บ้านประกอบไปด้วยคณะกรรมการอนุรักษ์สายน้ำแม่ปิง กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มสตรี และเด็ก เยาวชนในหมู่บ้าน รวมจำนวน 72 คน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ สร้างความเข้าใจ เรียนรู้แลกเปลี่ยนร่วมกันในการเข้ามามีส่วนร่วมการอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง จัดให้มีการอบรม ศึกษาดูงาน ประชุมและรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเฝ้าระวัง ตรวจสอบสายน้ำแม่ปิงตลอดจนการสร้างเสริมเชิงให้กับคณะกรรมการบริหารที่จะเข้ามาจัดการเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์สายน้ำแม่ปิงให้สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง

แผนที่แสดงลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน อ. เชียงดาว

แสดงการจัดการน้ำและเหมืองฝาย

ขอบเขตลุ่มน้ำ

ลำน้ำแม่ปิง

ลำน้ำสาขา

ที่ว่าการอำเภอ

จุดวัดน้ำ - จุดฝน

อ. แม่แตง

มาตราส่วน 1 : 300,000

98° 45'

99° 00'

19° 45'

19° 30'

19° 15'

การจัดการน้ำและเหมืองฝาย

ตำบลเมืองนะ

1. เมืองนะ
2. ไปงอาง
3. ห้วยไส้

ตำบลทุ่งข้าวพวง

4. ห้วยเป้า
5. ทุ่งข้าวพวง
6. ห้วยตีนตั่ง
7. แม่จา
8. ห้วยทรายขาว

ตำบลเมืองงาย

9. เมืองงาย ม.1
10. เมืองงาย ม.2
11. ไหม
12. ทนองบัว
13. ตัน

14. แม่ขื่อน

ตำบลเชียงดาว

15. บ้านคง
16. ทุ่งหลก
17. ม่วงข้อง
18. ทุ่งละคร

ตำบลแม่นะ

19. ป่าบง
20. จอมคีรี
21. แม่นะ
22. ห้วยใจ
23. สบคาบ
24. สบอ้อ
25. แม่ฮ้อโน
26. แก่งบันเต้า

2.5.2.1 โครงสร้างการบริหารงานของเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นนุรักษ์และพื้นที่ฟูสายน้ำแม่ปิง

- 1) คณะกรรมการบริหาร
- 2) คณะที่ปรึกษา
- 3) ผู้ประสานงานเครือข่ายฯ
- 4) สมาชิกในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชนและเด็ก ใน 37 ชุมชน

2.5.2.2 รายชื่อคณะกรรมการบริหารประกอบด้วย

1) นายสุชิน งามนิยม	ประธานกรรมการ
2) นายคำปัน สุขใส	รองประธานกรรมการ
3) นายสวัสดิ์ การะหงษ์	รองประธานกรรมการ
4) นายสุรศักดิ์ สิงห์แก้ว	กรรมการและเหรัญญิก
5) ส.ค.ยงยุทธ เรือนมี	กรรมการและเลขานุการ
6) นาย แก้ว จองจาย	กรรมการ
7) นายคำ พรหมทอง	กรรมการ
8) นายพร้อมพงษ์ แก่นแก้ว	กรรมการ
9) นายคำตัน กันทา	กรรมการ
10) นายสมบุรณ์ กันทา	กรรมการ
11) นายวสันต์ ขวัญยืน	กรรมการ
12) นายมังกร ชัยชนะคารา	กรรมการ

2.5.2.3 ผู้ประสานงานเครือข่ายฯ

มีหน้าที่ในการประสานงานระดับหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านที่อยู่สองฝั่งลำน้ำแม่ปิง 28 หมู่บ้านและหมู่บ้านในเครือข่ายลุ่มน้ำสาขาย่อย 9 ลุ่มน้ำ รวม 37 หมู่บ้าน พร้อมกับติดตามประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนงาน รายงานให้กับคณะกรรมการบริหารได้รับทราบในแต่ละกิจกรรมตามแผนงาน โดยผู้ประสานงานเครือข่ายฯ จะมีการประชุม 2 เดือนครั้ง รวม 3 ครั้ง

ผู้ประสานงานเครือข่ายฯ มาจากการคัดเลือกของแต่ละหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย ตำบลเมืองนะ

1) นายคำ พรหมทอง	บ้านเมืองนะเหนือ /ใต้
2) นายแก้ว จองจาย	บ้านโป่งยาง

3) นายอนันต์ เชื้อนเพชร ตำบลทุ่งข้าวพวง	บ้านห้วยไผ่
1) นายพนพล อนันต์๊ะ	บ้านห้วยเป้า
2) นายโสภณ ทองยา	บ้านทุ่งข้าวพวง
3) นายติเรก แก้วใส	บ้านห้วยตีนตั่ง
4) นายสุคำ จันทรแก้ว	บ้านแม่จา
5) นายสมจิต ไชยสุข ตำบลปิงโค้ง	บ้านห้วยทรายขาว
1) นายสุเชษฐ์ ทองวัณ	บ้านปิงโค้ง
2) นายอาคม ป่าระทน ตำบลเมืองงาย	บ้านไตรสภาวคาม
1) นายคำตัน กันทา	บ้านสบงาย
2) นายอุ้นเรือน กันทะวงศ์	บ้านเมืองงายเหนือ
3) นายเสน่ห์ เรือนไกล ตำบลเชียงดาว	เมืองงายใต้
1) นายจา พรหมมา	บ้านวังจ้อม
2) นายสุนทร ใจดี	บ้านดอน
3) นายสิงห์คำ ชันคำ	บ้านม่วงน้อ
4) นายสุชิน งามนิยม	บ้านดง
5) นายเจริญ แก้วดาว	บ้านทุ่งหลุก
6) นายณรงค์ ผ่องแผ้ว	บ้านแม่เตาะ
7) นางปทุมมา พิระปัญญา ตำบลแม่ทะ	บ้านแม่ทะ
1) นายสุศักดิ์ สิงห์แก้ว	บ้านแม่ทะ
2) นายทอง ไชยมหา	บ้านห้วยใจ
3) นายคำปิ่น สุขใส	บ้านป่าบง
4) นายประทวน ภูมิวงศ์	บ้านสบคาบ
5) นายศรีนวล เต้ามูล	บ้านสบฮ้อ
6) นายพิมสุวรรณ ภูวงศ์ศรี ลุ่มน้ำสาขาย้อย	บ้านแก่งปันเต้า
1) นายศรีนวล ป่าะสาน	ลุ่มน้ำขุ่ม
2) นายณรงค์ พรหมปัญญา	ลุ่มน้ำแม่ก้อน

3) นายประพันธ์ บัวผัน	ลุ่มน้ำแม่จา
4) นายดวงคำ โปธา	ลุ่มน้ำแม่จาย
5) นายพิพัฒน์พงษ์ เตชะ	ลุ่มน้ำแม่ป๋าม
6) นายดวงแก้ว เก่งกล้า	ลุ่มน้ำแม่เมะ
7) นายใจมา สายสุวรรณ	ลุ่มน้ำแม่ฮ้อ
8) นายสมบุรณ์ คำวัน	ลุ่มน้ำแม่ฮ่อน
9) นายสุเทพ หน่อป่า	ลุ่มน้ำแม่หลู

2.5.2.4 สมาชิกในชุมชน

กลุ่มคนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง ในพื้นที่ 28 หมู่บ้านสองฝั่งลำน้ำแม่ปิง และลำน้ำสาขา 9 สายย่อย โดยมีคณะกรรมการบริหาร ผู้ประสานเครือข่ายฯ เข้าไปประสานและจัดอบรม ศึกษาดูงาน จัดสัมมนาให้กับสมาชิกได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ บทเรียน ในเรื่องของการอนุรักษ์และฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม สมาชิกในชุมชน 37 ชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนประกอบไปด้วย

1) คณะกรรมการหมู่บ้าน /อบต.	จำนวน 12 คน
2) กลุ่มพ่อบ้าน	จำนวน 20 คน
3) กลุ่มแม่บ้าน	จำนวน 20 คน
4) กลุ่มเยาวชนและเด็กในหมู่บ้าน	จำนวน 20 คน

รวมชุมชนละ 72 คน ในพื้นที่ 37 ชุมชน จะมีสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 2,664 คน

2.5.3 เครือข่ายการจัดการที่ดิน ประกอบไปด้วยผู้ประสานงานคือ

1) นายดุสิต พงษ์มา	บ้านโละป่าหาญ	ต. เมืองนะ
2) นานอนัน เชื้อนเพชร	บ้านห้วยไผ่	ต. เมืองนะ
3) นายจำรัส ปุกคำ	บ้านน้ำรู	ต. เมืองนะ
4) นายนพพล อนันต์	บ้านห้วยเป้า	ต. ห้วยข้าวพวง
5) นายสำราญ มาแดง	บ้านห้วยทรายขาว	ต. ห้วยข้าวพวง
6) นายสว่าง พิระธรรม	บ้านห้วยคีตัง	ต. ห้วยข้าวพวง
7) นายสุคำ จันทรแก้ว	บ้านแม่จา	ต. ห้วยข้าวพวง
8) นายสุนทร เทียรแก้ว	บ้านแม่ป๋าม	ต. ปิงโค้ง
9) นายจรรยา อาวุฒิ	บ้านปางมะเข	ต. ปิงโค้ง
10) นายชนชัย แสนซึ้ง	บ้านห้วยน้ำริน	ต. ปิงโค้ง

11) นายสวัสดิ์ นันทชัย	บ้านก้อดป่าบง	ต. ปึงโค้ง
12) นายบุญมี เก่งกล้า	บ้านป่าบง	ต. แม่ทะ
13) นายบุญศรี อุ๋นใจ	บ้านจอมคีรี	ต. แม่ทะ
14) นายใจมา สายสุวรรณ	บ้านแม่ฮ้อโน	ต. แม่ทะ
15) นายศรีนวล คำมูล	บ้านสบฮ้อ	ต. แม่ทะ
16) นายประทวน แก้วใจมา	บ้านทุ่งหลุก	ต. เชียงดาว
17) นายสุพัฒน์ ต๊ะนา	บ้านผาสาย	ต. เชียงดาว
18) นายสมบูรณ์ คำวัน	บ้านแม่ฮ้อน	ต. เมืองงาย
19) นายจำนงค์ วงศ์วรรณ	บ้านสัน	ต. เมืองงาย
20) นายสม คนคำ	บ้านสหกรณ์	ต. เมืองงาย

2.5.4 รายชื่อกลุ่มเครือข่ายประเด็นปัญหา

2.5.4.1 รายชื่อกลุ่มคนในแต่ละกลุ่มประเด็นปัญหาลำและเครือข่ายปทุมชน

ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	หมายเหตุ
1.	นายเสาร์ ศรีอาภา	165 ม.3 ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว	
2.	นายวัฒนา กลางบุรีรัมย์	8 ม.4 ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว	
3.	นายอุดมอมบิณ	203 ม.4 ต.เมืองนะ	
4.	นายประเสริฐ จารุจรรยาวงศ์	88/3 ม.11 ต.เมืองนะ	
5.	นายตุลิต พงษ์มา	40 ม.4 ต.เมืองนะ	
6.	นายคำ พรหมทอง	102 ม.1 ต.เมืองนะ	
7.	นายยอนัน เชื้อนเพชร	47 ม.7 ต.เมืองนะ	
8.	นายบัน เชื้อนเพชร	58 ม.7 ต.เมืองนะ	
9.	นายสมจิต จันทา	47 ม. 7ต.เมืองนะ	
10.	นายคมกริช ปิษฐ์	178 ม.3ต.เมืองนะ	
11.	นายคำคำ เชื้อนเพชร	24 ม.1ต.เมืองนะ	
12.	นายศุภชัย จะโบ	43 ม.1ต.เมืองนะ	
13.	นายสุพรรณ ปุกคำ	73 ม.6ต.เมืองนะ	
14.	นายผล พรหมเมือง	33 ม.6ต.เมืองนะ	
15.	นายจำรัส ปุกคำ	146 ม.6ต.เมืองนะ	
16.	นายแก้ว จองฉาย	56 ม.5ต.เมืองนะ	
17.	นายแดง กานบัว	47 ม.5ต.เมืองนะ	
18.	นายสุพิน จะเลมูนิล	153 ม.3ต.เมืองนะ	
19.	นายจะหอ เลาลี	63 ม.11ต.เมืองนะ	
20.	นายคำจันทร์ ปุกคำ	19 ม.5ต.เมืองนะ	
21.	นายสุคำเชื้อนเพชร	73 ม.5ต.เมืองนะ	
22.	นางผ่องแก้ว ใจไว	8 ม.7ต.เมืองนะ	
23.	นายจันทร์ ใจเมือง	26 ม.1 ตำบลทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว	
24.	นายสินวล ป่าะสาร	104 ม.1ตำบลทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว	
25.	นายสงวน กองแก้ว	34 ม.1ตำบลทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว	
26.	นายนพตล อนันตะ	89 ม.1ตำบลทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว	
27.	นายเอนก กันทะวงศ์	168 ม.7ตำบลทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว	
28.	นายดี ชมพู	140 ม.7ตำบลทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว	
29.	นายสำราญ มาแดง	33/1 ม.5ตำบลทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว	
30.	นายเขียว เครือจันตะ	89 ม.2ตำบลทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว	